

Försvarshögskolan

KRIGSMAKTEN I FÖRÄNDRING: ARMÉNS HÄSTAR UNDER SVERIGES MOTORISERING OCH MEKANISERING 1945 – 1955.

EN STUDIE OM ARMÉHÄSTARNAS HÄLSA OCH VÄLBEFINNANDE UNDER SNABB TEKNISK
OMVÄLVNING I SAMHÄLLET.

Tomas Rondahl

C-uppsats Militärhistoria HT 2024

Handledare: Martina Berggren

Abstract

Research problem: To improve and grow it is necessary to analyze earlier experiences of technology shifts. After World War II, Swedish society and its military forces went through a rapid regime shift with motorization – engines replaced horses. There are no analyses of how this affected the armed forces, their horses and the staff that took care of them.

Purpose of study: To describe and analyze how care and health of army horses was affected during the motorization of the army 1945-1955 and, in a wider perspective, investigate and understand how technology shifts affect the armed forces, by identifying inertia.

Method: Eleven annual official reports from the Veterinary Surgeon General of the Swedish army, which include both a summary of the horse health and maintenance for each year and data sets of diseases and their outcomes, were analyzed both qualitatively and quantitatively.

Results and Conclusion: Several frictions related to human resource issues were identified, including lack of interested and qualified recruits for horse placement, presumed to be due to the motorization having made professions such as horse cart driver and farrier redundant. Lack of qualified staff contributed to increased leg fractures after fights between horses. Horse temperamental disorders increased, mainly in boarded warmblood horses at farms where the farmers had no warmblood experience. Furthermore, minimal effort was made to remedy the horse facilities, despite repeated reports of disrepair and unacceptable building conditions. This may have been caused by miscommunications between the different levels of decision, where the heads have decided that horses should be removed from the army, and those working at regiment-level were unaware or unwilling to accept this decision. Another important issue was that the farmers did not maintain the boarded horses in sufficient shape and stamina for the refresher meetings, which meant that in case of mobilization the army would have insufficient horsepower to maintain mobility.

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Problemformulering	3
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Bakgrund.....	5
1.4 Hästen och människan i det militära	7
1.4.1 Arméhästen och människan.....	7
1.4.2 Hästens hälsa och välmående inom armén.....	9
1.5 Svenska kavalleriets utveckling efter första världskriget.....	11
1.6 Svenska arméhästarna, deras hälsa och omvårdnad	12
1.7 Teori.....	13
1.7.1 Tröghet.....	13
1.7.2 Operationaliserad tröghet.....	14
1.8 Metod och tillvägagångssätt.....	16
1.8.1 Källor och källvärdering.....	16
1.8.2 Metod.....	18
2 Undersökning	19
2.1 Genomgång av kvalitativa data – övergripande information	19
2.1.1 Sjukvård, åkommor och smittsamma sjukdomar	19
2.1.2 Stallhygien och skötsel	21
2.2 Genomgång av kvalitativa data - friktioner	22
2.2.1 Lokaler för sjukvård och hovslageri – friktion hästomsorg lokaler	22
2.2.2 Hästomsorg – friktion personalbrist.....	23
2.2.3 Utackorderade hästar – friktion hälsa och ackorderingsmöjligheter.....	24
2.2.4 Hovslagare – friktion personalbrist	27
2.3 Genomgång av kvantitativa data	29
2.3.1 Sjukdomar som förekommer hos arméns hästar 1946–1955 som kan förknippas med brister i skötsel och hantering.....	30
2.4 Sjukdomar, skador och dödsorsaker	38
3 Avslutning	39
3.1 Slutdiskussion.....	39
3.2 Vidare forskning	42
4 Käll- och litteraturförteckning	43
4.1 Otryckt material.....	43
4.2 Tryckt material.....	44

1 Inledning

Hästen har under 1000 år varit en avgörande faktor inom krigföringen; både för strid och transport. Första världskrigets statiska krigföring på västfronten med kulsprutor och taggtråd markerade början på slutet för kavalleriet, medan början till slutet för draghästarna kom mer abrupt i samband med andra världskriget och den ökade motoriseringen i Sverige liksom i många andra länder. 1900-talets industriella- och mekaniserade krig innebar allt större påfrestningar för hästen, när truppförflyttning och tillhörande logistik krävde insatser i högre tempo med mindre tid för återhämtning.¹

Hästars välbefinnande och hälsa är starkt avhängigt deras skötsel och omvårdnad, vilket i sin tur är beroende av välutbildad, motiverad och intresserad personal som sköter om hästarna. Så länge som hästen var den huvudsakliga kraftkällan inom lantbruk, skogsbruk och andra delar av människans vardag så var det många rekryter som var vana vid och motiverade att arbeta med hästar. Därtill var hästen en traditionellt viktig och central del av den militära verksamheten. Båda dessa faktorer förändrades snabbt över kort tid i samband med genomförandet av motoriseringen, inte helt olik hur till exempel digital teknik och AI under förhållandevis kort tid ersatt mycket av den analoga tekniken och människans roll i samhället i stort likväl som inom försvaret, eller hur luftvärn snabbt blivit ineffektivt och dyrbart när det som ska bekämpas är billiga drönare. Det är således relevant att undersöka hur svenska armén hanterade hästarnas omvårdnad och hälsa under genomförandet av motoriseringen, för att bättre förstå de utmaningar som uppstår vid tekniksiften under vilka den gamla kunskapen och tekniken måste upprätthållas parallellt med införandet av det nya. Denna förståelse kommer bidra till förbättrat övergångsarbete som inkluderar effektivt tillhandahavande av äldre, beprövad teknik under perioder av teknisk förändring.

1.1 Problemformulering

Att gå igenom och analysera tidigare erfarenheter av tekniksiften i Försvarsmakten är nödvändigt för förbättring och utveckling av kommande tekniksiften, både förutsedda och oförutsedda. Ett exempel är det nu pågående skiftet där luftvärnet är ett gångbart men ineffektivt och dyrt sätt att bekämpa drönare, och således måste ersättas. Ett av de största tekniksiftena

---

¹ A McEwen. "Maintaining the Mobility of the Corps:" Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War. (Doctoral thesis, University of Calgary, Calgary, Canada, 2016). s 66-67, 104, 271-272. RL DiNardo & A Bay. Horse-drawn transport in the German army. *Journal of Contemporary History*. s 129. J von Konow. Kavalleriets omdaning från häst till pansar. I: H Grönkvist (red). *P 2 50 år i Hässleholm*. (Norra Skånska Dragonregementet, 1997). s 12-13.

som genomförts var motoriseringen av försvaret och samhället, när motorfordon ersatte den sedan flera hundra år använda hästen. Trots detta saknas en mer genomgripande analys och undersökning av hur hästarnas användning och omvårdnad inom försvaret påverkades av genomförandet av motoriseringen. Hur man tar hand om den ”föråldrade och utrangerade tekniken” är intressant, eftersom viktig kunskap riskerar gå förlorad. En kunnig människa är en produkt av årtal av lärande och deras vetande kan återanvändas i nya sammanhang. I denna uppsats studeras hur, i ett försvarsperspektiv, hästhållning och hästarna påverkades av tekniska landvinningar och vad det säger om eventuell tröghet i armén under förändring. Utgångspunkten är hjärtat och motorn i den ”utgående” tekniken, hästen.

Ett bra mått på hästars omvårdnad är förekomsten av skador och sjukdomar, givet att det dokumenterats korrekt av en veterinär. Det är således motiverat att gå igenom arméhästarnas skador och sjukdomar under regimskiftet med motorisering av samhället i stort, och särskilt i förhållande till omställningen av lantbruk och skogsbruk. Mest intressant är den mer intensiva perioden av regimskiftet 1945–1955, med motorisering av lantbruket som nådde sin topp 1955. Det är också relevant att beskriva de förändringar och utmaningar i omvårdnad och hästhälsa som rapporteras under perioden för att identifiera eventuella friktioner, och relatera dessa till mänskliga processer som omgav dessa förändringar.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att belysa och analysera hur de svenska arméhästarnas omsorg och omvårdnad påverkades av motoriseringen mellan åren 1945–1955. Mina källor är elva av Överfältveterinärens årsrapporter av Veterinärvård vid armén mellan 1945–1955, ur Sveriges officiella statistik. Specifikt undersöks hur hästarnas hälsoläge, skötsel och omvårdnad förändrades under övergången, samt om det fick utifrån rapporterna identifierbara konsekvenser till exempel att fler hästar behövde avlivas.

Den övergripande frågeställningen är:

På vilket sätt påverkades den svenska arméns hästar och hästomsorg under regimskiftet för motorisering 1945–1955, och hur hanterades dessa förändringar?

De operationaliserande frågorna är:

1. Vilka friktioner kan identifieras i överfältveterinärens årsrapport mellan 1945 och 1955 som kan härledas till tröghet i armén och som påverkar hästarnas hälsostatus?

2. Vilka sjukdomar förekommer hos arméns hästar 1946–1955, och vilka av dem kan förknippas med brister i skötsel och hantering?

1.3 Bakgrund

Försvarsbeslutet 1925 resulterade i arméns beslut att kavalleriet i dess roll som stridande förband till häst skulle upphöra - man skar ned från åtta till fyra kavalleriregementen och började ersätta hästarna med motorfordon, hästantalet minskade från 4 460 till 2 200 hästar. Detta inledde en långsiktig avhästning och hästens betydelse inom krigsmakten började minska. Fortfarande var hästen det bästa alternativet för att upprätthålla visst tempo vid spaning i oländig terräng, varför några kavalleriregementen sparades. Omdaningen av kavalleriet fick dock ett abrupt slut genom försvarsbeslutet 1942, mitt under brinnande krig. En ny pansarkår sattes upp och kavalleriet avmotoriserades, vilket till stor del var en konsekvens av att kavalleriets högre officerare vägrade släppa tanken på att hästen skulle fortsätta vara en viktig kugge i arméns taktik och verksamhet. Utöver sin roll inom kavalleriet så fortsatte hästen under 1930-talet och framåt att alltjämt fylla en viktig funktion inom svenska arméns logistik; det var draghästarna som fraktade fram förnödenheter och utrustning till förbanden där de var grupperade. Under denna tidsperiod, 1930- till tidigt 1940-tal, var Sverige ett jordbruksland, liknande Polen, med låg industriell kapacitet för tillverkning av motorfordon i stor skala. Lastbilstillgången var låg, och endast stora dyra traktorer hade börjat användas av de större jordbruken.² Motoriseringen hade bara börjat.

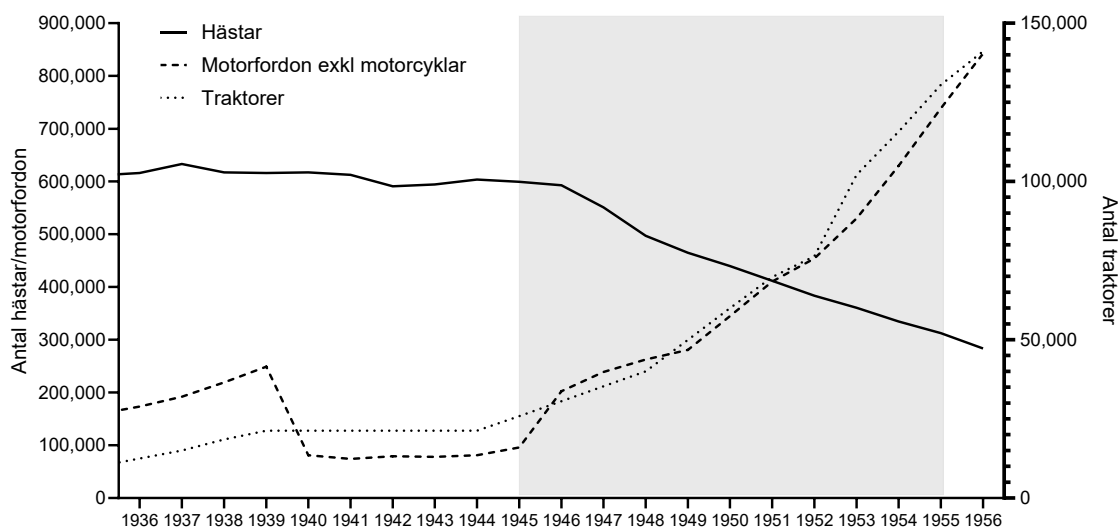
Under andra världskriget och mobiliseringen som följde beredskapen skrevs många hästar ut från svenska lantbruk till krigsmakten, med stöd i 1895 års lag angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov. Samtidigt ökade antalet stamhästar och ackordhästar; arméhästar utlokaliserade hos fodervärdar, redo att kallas in. Detta medförde att från 1945 hade armén god tillgång till hästar. Samtidigt hade motoriseringen inom krigsmakten ökat under kriget och man kan i riket i stort identifiera inledningen till regimskiftet där hästens betydelse minskar i takt med att motoriseringen ökar (Figur 1). Särskilt relevant för armén var den snabba förändringen inom lantbruket, där antalet

---

² L Ericson Wolke. Hästen i atomåldern. K4 och kavallerifrågan 1945–1966. I: A Cronenberg (red). *Umeås blå dragoner*. (Norrlands dragonregemente, 1994). s 285, 286–287, 295. von Konow. *P 2 50 år i Hässleholm*. s 13, 31–32. S Dyrendahl. Arbetshästens förändrade uppgifter i jord- och skogsbruket. I: B Liljewall & J Myrdal (red). *Arbetshästen under 200 år*. (Nordiska museet, 1997). s 250. H Leche. *Det svenska kavalleriet. Ett truppslags nutidshistoria och framtid*. (Norstedts tryckeri, 1979). s 118, 121. I A Flygare & M Isacson. *Det svenska jordbrukets historia. Jordbruket i välfärdssamhället*. (Natur och Kultur/LTs förlag, 2003). 1945–2000. s 188.

jordbrukstraktorer raskt ökade på bekostnad av antalet hästar (Figur 1), eftersom merparten av arméns hästansvariga personal var rekryter. När hästanvändningen minskade på lantbruken och i samhället i stort minskade både kunskapen och intresset för hästar bland rekryterna.³

USA var den enda krigsmakt som under andra världskriget var helt motoriserad, övriga krigförande länder nyttjade hästar i större eller mindre omfattning. Redan innan kriget bröt ut hade de större jordbruken i Sverige börjat ersätta hästar som dragdjur med traktorer. Efter krigsslutet när bränslepriset åter blev lågt fanns mindre billigare traktormodeller på marknaden; de mindre jordbruken börjar motoriseras, eller mekaniseras. Samtidigt genomgick både jord- och skogsbruket en förändring mot en allt starkare motorisering (motordrift); 1945 fanns 600 000 hästar i Sverige, 1955 bara 300 000 (Figur 1). Jordbruket bytte snabbt ut hästarna som dragkraft efter 1945, inom skogsbruket skedde det långsammare.⁴ Duktigt hästfolk blir därmed allt sällsyntare inom dessa branscher liksom i samhället i stort när hästen blir allt mindre vanlig.

Figur 1. Illustration av samhällets mycket snabba motorisering efter andra världskriget som ledde till en parallell snabb minskning av antalet hästar i samhället. Antal hästar, motorfordon exklusive motorcyklar, samt traktorer i Sverige 1936–1956. Notera att antal traktorer visas på höger y-axel. Gråmarkerat område indikerar det undersökta tidsintervallet, 1945–1955. Antal hästar samt motorfordon exklusive motorcyklar är från Svensk Statistisk Årsbok; antal traktor är ungefärliga siffror från Moberg.⁵

³ S Dyrendahl. Från arbetshäst i jordbruk och skogsbruk till sport- och rekreationshäst. *Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens tidskrift*. Suppl 20: 1988: s 30. Leche. *Det svenska kavalleriet. Ett truppslags nutidshistoria och framtid*. s 121.

⁴ D French. *Fighting power*. I: R Overy (red). *The Oxford Illustrated History of World War II*. (Oxford University Press, 2015). s 219. Dyrendahl. Från arbetshäst i jordbruk och skogsbruk till sport- och rekreationshäst. s 30–31.

⁵ Statistisk årsbok för Sverige 1935–1956 Tjugoandra till fyrtiotredje årgången, 1936–1956. Statistiska Centralbyrån (P.A. Nordstedt och söner, Stockholm, 1936–1956). H Moberg. *Jordbruket och maskinerna. Omdanande utveckling*. *Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens tidskrift*. Suppl 20: 1988: Fig. 18, s 30.

1.4 Hästen och människan i det militära

I denna uppsats ska jag undersöka den svenska arméns hästars hälsa och välbefinnande under regimskiftet med motorisering i Sverige. För att ringa in forskningsläget rörande svenska arméns hästars välfärd under regimskiftet när dessa fortfarande användes sida vid sida med motorfordon behövs en del grundkunskaper om hästen och människan samt hästars skötsel och hälsa inom det militära. Således inleds nedanstående litteraturgenomgång med dessa två aspekter, för att sedan gå in på forskningsläget gällande arméhästar generellt och svenska arméns hästar i synnerhet.

1.4.1 Arméhästen och människan

Det finns endast få vetenskapliga publikationer som berör arméhästars användande, hälsa och beroende av människan. Corvi genomlyser och beskriver hur de brittiska erfarenheterna under Boerkriget i Sydafrika 1899–1901 ledde till ökad kunskap om användandet av häst i krig, vilket utnyttjades till att förbättra detsamma under första världskriget. Artikeln är väl underbyggd, och argumenterar för en stark bindning mellan människa och häst samt att veterinären har en viktig roll för denna bindning genom att tillse att soldat och häst får vara tillsammans så mycket som möjligt – det vill säga bidrar till rätt vård och omsorg om hästarna. Denna direkta koppling mellan hästars hälsa och den omvårdnad de får är en av grundförutsättningarna för innevarande uppsats. Corvis analys gäller hästar i krigstid, då användande, skötsel, utfodring, skade- och sjukdomspanorama samt medicinsk omvårdnad har helt andra förutsättningar än under fredstid. Koncepten torde dock vara desamma, särskilt hur en oberoende veterinärkår var viktig för att påvisa hur konkreta förbättringar uppnåddes i hästarnas välfärd.⁶

Leinonen tolkar narrativ från militära och civila upplevelser under vinterkriget och fortsättningskriget i Finland. Eftersom det är narrativ uteslutande ur finskt perspektiv ter sig vissa upplevelser representativa, medan andra är mer ytterligheter, men resultaten är i linje med Corvis slutsatser. Leinonen argumenterar välunderbyggt för att ömsesidig tillit mellan soldat och häst var livsavgörande i strid, liksom riskerna med oerfarna hästskötare, t. ex. felutfodring med allvarliga konsekvenser. Viktigast är hästar väl anpassade till både klimat och miljö, som sköts rätt, får tillräckligt med foder och återhämtning samt trygg hantering. Detta är lika viktigt för välmående hästar under fredstid, varför det är relevanta parametrar att undersöka för att

---

⁶ S.J. Corvi. Men of mercy: the evolution of the Royal Army Veterinary Corps and the soldier-horse bond during the great war. *Journal of the Society for Army Historical Research*, Volym: 76 (1998): s 272–284.

identifiera i vilken grad den svenska arméns hästhälsa reflekterar trögheter och friktioner under omvälvningen till arméns motorisering efter andra världskriget.⁷

Den största nackdelen med Leinonens kapitel är det enkelriktade finska perspektivet baserat på subjektiva narrativ, vilket gör att vissa uppgifter måste betraktas med större försiktighet än andra. Ur den synvinkeln är Corvis artikel mer neutral så till vida att han utgår från böcker, instruktionsmanualer osv. Å andra sidan berör Corvis artikel tidsperioden från 1899 fram till slutet av första världskriget, medan Leinonen är fokuserad på andra världskriget vilket är en mer relevant tidsperiod för min uppsats. Båda framhäver problem med att oerfarna eller okunniga hästkötare resulterar i en avsevärt högre risk för utfodrings- och skötselrelaterade sjukdomar och skador. Detta styrks av resultaten i andra studier, som bland annat visar att ju längre en ägare haft en häst desto mindre är risken att hästen skadas, och att inhysningssystemen påverkar förekomsten av skador orsakade av annan häst. Tilliten mellan människa och häst är mycket viktig för hästens anpassningsförmåga, liksom hästens ursprung och egenskaper.⁸

Leinonens kapitel är en av mycket få vetenskapliga texter som fokuserar på draghästarna i stället för kavalleriets hästar. Även DiNardo och Bay fokuserar på användandet av draghästar i sin studie av tyska arméns hästar under andra världskriget. Tyska armén var till stor del beroende av hästdragen transport, trots den snabba motoriseringen av den tyska krigsföringen. De drabbades av stora hästförluster av främst tre orsaker: sjukdomar såsom skabb, lunginflammation och tuberkulos; brister i fodermedelsförsörjning; samt att de långsamma hästtransporterna fångades på vägarna av både jaktbombare och motoriserade markenheter.⁹

Alla är eniga att hästens utfodring och skötsel är viktig. DiNardo och Bay bidrar också med hur olämplig kortsiktighet i hästanvändande är. För att få en frisk och väl fungerande arméhäst krävs långsiktig avelsplanering och uppbyggande av en häststock där hästarnas tillväxt och mognad tas i beaktande – arméhästar används från ca 5–6 år upp till ca 15–16 års ålder.¹⁰

---

⁷ R-M Leinonen. Finnish narratives of the horse in World War II. I: Ryan Hediger (red). *Animals and war. Studies of Europe and North America*. (Brill, 2013), s 123–150. Corvi. Men of mercy: the evolution of the Royal Army Veterinary Corps and the soldier-horse bond during the great war. s 272-284.

⁸ Leinonen. Finnish narratives of the horse in World War II. s 123–150. Corvi. Men of mercy: the evolution of the Royal Army Veterinary Corps and the soldier-horse bond during the great war. s.272-284. J M Knubben, A Fürst, L Gyaxm & M Stauffacher. Bite and kick injuries in horses: Prevalence, risk factors and prevention. *Equine Veterinary Journal*, 40: 2008: 219-223. K R Owen, E R Singer, P D Clegg, J L Ireland & G L Pinchbeck. Identification of risk factors for traumatic injury in the general horse population of north-west England, Midlands and North Wales. *Equine Veterinary Journal*. 44: 2012: s 143-148.

⁹ Leinonen. Finnish narratives of the horse in World War II. s 123–150. DiNardo & Bay. Horse-drawn transport in the German army. s 129-142.

¹⁰ DiNardo & Bay. Horse-drawn transport in the German army. s 129-142. Corvi. Men of mercy: the evolution of the Royal Army Veterinary Corps and the soldier-horse bond during the great war. s. 272-284. Leinonen. Finnish narratives of the horse in World War II s 123–150.

1.4.2 Hästens hälsa och välmående inom armén

När det gäller hästars välmående och hälsa kan svåra förluster åsamkas genom felaktig skötsel, infektionssjukdomar, överansträngning och som resultat av strid, med följden att hela styrkans mobilitet hotades. Lösningen för att reducera dylika förluster var att höja veterinärstandarden och officerarnas utbildningsstandard. Undermålig kunskap om ridkonst ledde till oaktsamma handlingar såsom framförande i galopp eller trav, trots att hästen var halt, eller på olämpligt underlag. Ett exempel var att kanadensisk personal i England red hästarna för hårt och nötte ut hovarna vilket ledde till att hästarna slets ut i onödan och i förtid.¹¹

1.4.2.1 Felaktig skötsel

En frustrerande och förebyggbar orsak till hästförluster var ignorans eller okunnighet hos icke-veterinärpersonal – manskap med ringa kunskap om hästar och officerare som brast i tillsynen av både manskap och hästar. Konsekvenserna av detta kunde bli allvarliga och ouppmärksamhet kunde mycket väl vara skillnaden mellan att djur överlevde en svår prövning eller arbetade sig till döds.¹²

Okunskap om hästhandhavande och skötsel bidrog också till ökad arbetsoförmåga, skador och dödsfall hos hästarna, till exempel genom att binda främmande hästar jämte varandra vilket ökade risken för sparkskador avsevärt. De vanligaste orsakerna till skador och arbetsoförmåga var just sparkar och benbrott; spektrat gick från blåmärken via skador med lång konvalescens till avlivning. Under krigstid dog hästar i hög grad oavsett om de var vid fronten eller ej, och de vanligaste dödsorsakerna var benbrott samt kolik. Andra kompetenskrävande kritiska punkter i hästskötsel och hantering är till exempel kännedom om att hästens begränsning i näringsämnesupptag via fodersmältningskanalen medför att de behöver äta grovfoder nära nog kontinuerligt, och hästarna behövde utfodras minst fem gånger dagligen. Kritiskt var även att soldaterna lärde sig att förstå hästarnas beteende så att de till exempel kunde uppmärksamma när hästar försökte stjäla grannens foder. Hästars vätskebehov måste också tillses och soldaterna fick lära sig att tystnad skulle råda under vattning av hästarna - nervösa hästar slutar dricka av oljud och skrik.¹³

---

¹¹ A McEwen. "Maintaining the Mobility of the Corps:" *Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War*. s. 66-67, 104, 271-272.

¹² McEwen. "Maintaining the Mobility of the Corps:" *Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War*. s. 329-330.

¹³ McEwen. "Maintaining the Mobility of the Corps:" *Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War*. s. 136-146.

1.4.2.2 Infektionssjukdomar

Det allvarligaste hotet för hästar på västfronten var utbrott av infektionssjukdomar såsom influensa och kvarka, särskilt under vintermånaderna. För att förhindra och minska dessa krävdes konstanta insatser av veterinärerna. Skabb var också ett stort problem vintertid när hästarna hade tät långhårig, ofta lerig och smutsig, vinterpäls som gynnar skabbförekomst och försvårar inspektion och rengöring av päls och hud. En viktig erfarenhet blev att hästar som klipptes senast vid mitten av november, och som sköttes korrekt med avseende på daglig ryktning och inspektion, hade minst problem med skabb och klarade av den kallare väderleken senare under vintern tack vare utväxt av pälsen i tid. Det visade sig också att enheter som hade goda rutiner för ryktning och inspektion samt rengöring av hästarna under vintern förebyggde skabb tillräckligt bra för att man kunde undvika att klippa hästarna. En stor fördel med att slippa klippa hästarna var att de håller värmen bättre och därmed utnyttjar mer av fodret till energi, och kan således klara sig på bättre på de reducerade grovfodergivor som oftast var det gängse under vintern.¹⁴

1.4.2.3 Överansträngning

En annan dyrköpt erfarenhet från Boerkriget var de stora hästförlusterna som blev resultatet av att svaga otränade hästar sattes i fälttjänst innan de byggt upp styrka och tränats i gång ordentligt. För att förebygga denna typ av förluster utvecklades träningsprogram för hästarna, där friska och utvilade hästar sattes i gång med försiktig träning som succesivt ökade tills att kraftiga marschövningar genomfördes dagligen för att göra hästarna redo för det tuffa arbetet under stridsförhållanden. Denna typ av regelbunden, kumulativ träning blev ett slags gyllene väg till friskare hästar och minskade förlusterna av olycksfall och sjukdomar.¹⁵

Slutligen betonar McEwen att rätt tillpassad, rengjord och använd utrustning var central för maximering av hästens arbetskapacitet och för att förebygga skador och sår av tryck och skav. Därmed behövde kavallerister och kuskar lära sig lämpliga sätt att passa in, anlägga, använda och rengöra seldon, sadlar och annan hästutrustning.¹⁶

---

¹⁴ McEwen. "Maintaining the Mobility of the Corps:" *Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War*. s. 136, 270, 336-337, 340.

¹⁵ McEwen. "Maintaining the Mobility of the Corps:" *Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War*. s. 147, 395.

¹⁶ McEwen. "Maintaining the Mobility of the Corps:" *Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War*. s. 147.

1.5 Svenska kavalleriets utveckling efter första världskriget

Kavalleriets utveckling ur K4:s perspektiv beskrivs av Ericson Wolke, som bland annat beskriver taktikutvecklingen för jägarförband med häst i norrländsk vägfattig terräng med fokus på tiden från slutet av andra världskriget. I Sverige fanns ett utbrett och starkt intresse för hästar och ridning med begreppet ”hästen i centrum” som verkar återhållande för kavalleriets omdaning. Därtill argumenterar författaren för att Sverige som hade stark agrar prägel men relativt outvecklad industriell kapacitet fortfarande på 1930-talet hade svårt att hänga med den tekniska utvecklingen. Detta är av särskilt intresse eftersom det är hästarnas hälsa och välbefinnande just under regimskiftet med motorisering av samhället som jag skall undersöka. Ericson Wolke menar att kavalleriet helt prioriterade häst- och ridutbildning framför allt annat, under omdaning till motorisering.¹⁷

En bredare bild av kavalleriets utveckling presenteras av Leche, som även tar upp draghästarna som oftast var ackordhästar hos fodervärdar. Den tidiga motoriseringen till följd av försvarsbeslutet 1925 försämrade hästkänedom, utfodring, hästkörning, häst- och stallvård. Under 1930-talet gjordes ansträngningar för att förbättra kunskaperna i hästkörning och hästmannaskap hos förbanden, särskilt infanteriförbanden. 1930 trycktes en helt ny omarbetad version av ridinstruktionen upp, med ingående anvisningar, som uppdaterades 1940. Därtill medförde 1936 års försvarsbeslut att nya kurser startades på försvarets ridskola Strömsholm som även riktade sig till underofficerare, inte bara till officerare. För furirer låg tyngdpunkten på remondressyr och för officerare på hippologi och ridkunskap. Armén hade tagit fasta på att försvarsbeslutet från 1925 innebar ett minskat antal stamhästar, vilket i kombination med en ökad motorisering, resulterade i höjda krav på hästkompetens och därigenom en mindre förslitning på det befintliga hästmaterialet. Därtill innebar 1925 års försvarsbeslut att behovet av draghästar huvudsakligen fylldes av ackordhästar; det vill säga att hästarna ägdes av krigsmakten, men utackorderades hos fodervärdar den tid de inte var inkallade. Vidare skulle en viss andel ackordhästarna vara ridhästar och tjänstdugliga som sådana vid en eventuell mobilisering.¹⁸

Leche redovisar också jämförelseprov för truppslagens prestanda. Cykeltrupper var snabbast på väg, rytteri var snabbast i vanlig terräng samt på stigar, emedan jägarna var snabbast på de oländigaste markerna. Fördelen med rytteri var att truppen anländer till grupperingsplatsen utan

---

¹⁷ L Ericson Wolke. Hästen i atomåldern. K4 och kavallerifrågan 1945–1966. I: A Cronenberg (red). *Umeås blå dragoner*. (Norrlands dragonregemente, 1994). s 285–307.

¹⁸ Leche. *Det svenska kavalleriet. Ett truppslags nutidshistoria och framtid*. s. 118–119, 121.

större ansträngning och med orken i behåll. De hippologiska rönen löd: Den ädla hästen (det vill säga varmblodet) var snabbast vid framryckning på landsväg och skogsstigar. Däremot ute i terrängen, särskilt besvärligare sådan, var de lättare kallblodshästarna, främst av nordsvensk ras, överlägsna.¹⁹

1.6 Svenska arméhästarna, deras hälsa och omvårdnad

Hästmaterialens beskaffenhet var avgörande för ryttarskvadronens verkningsmöjligheter. Lättare kallblod såsom främst nordsvensk var i allmänhet fullt användbara. Förmågor som terrängframkomlighet och bibehållen fältduglighet trots svåra förhållanden hade större betydelse än snabbhet. Dock var erfarenheten att de flesta hästar, även varmblod, klarade sträng kyla, givet att de var väl filtade och hade tillgång till stråfoder. Då kunde de vistas under bar himmel ned till -40°C. Det var svårare att hålla hästarna friska under regniga höstar och vårar då blöta underlag orsakade sjukdomar såsom mugg (hudinflammation invid hoven), medan väta, vind och varierad temperatur bidrog till förkylningssjukdomar. Stark sommarvärme gör hästarna mycket svettiga under arbete och risken för skav och tryckskador från utrustning ökade avsevärt. Särskilt de kallblodiga hästarna plågades i stark värme.²⁰

Mycket lite finns publicerat om de svenska arméhästarnas hälsa. I en undersökning om livslängd och dödsorsaker för svenska varmblod och kallblod, i vilken en större grupp inkluderade hästar var ägda av Stiftelsen svenska arméhästen – både varmblod och kallblod. För varmblodshästar var vanligaste dödsorsaken sjukdomar i rörelseapparaten (56–57%), samt sjukdomar i luftvägarna (8–9%), digestionskanalen (5–6%) och olycksfall (3–9%). I jämförelse var den vanligaste dödsorsaken för kallblodshästar lynnesfel (23%), sjukdomar i rörelseapparaten (14%) och hovsjukdomar (8%).²¹

Eftersom arméhästarna ingår i den militära organisationen, och kräver daglig tillsyn och skötsel utförd av kunniga människor, så behöver alla regementen och truppförband med hästar skicklig personal i tillräckligt antal. För hälsa och omvårdnad av regementets stamhästar svarade fält-/regementsveterinär, sjukvårdare samt stamanställd hovslagare med värnpliktiga hovslagare. Värnpliktiga utgjorde bland annat personal för stalltjänst. Dessa olika kategorier av personal har olika intressen, som bevakas av sina intressenter vilka samtidigt utövar olika grad av inflytande. Där dessa möts uppstår tröghet vilket ger friktion i den dagliga verksamheten.

---

¹⁹ Leche. *Det svenska kavalleriet. Ett truppslags nutidshistoria och framtid.* s. 169.

²⁰ Leche. *Det svenska kavalleriet. Ett truppslags nutidshistoria och framtid.* s. 126.

²¹ L Wallin, E Strandberg, J Philipsson & G Dahlin. Estimates of longevity and causes of culling and death in Swedish warmblood and coldblood horses. *Livestock Production Science.* 63: 2000: s. 275–289.

För att förstå hästens situation i svenska armén är det nödvändigt att begripa kontexten som rådde för den aktuella undersökningsperioden 1945–1955. Sveriges sena agerande att upprusta försvaret inför andra världskriget ledde till en dyr upprustning eftersom dåliga villkor tvunget fick accepteras och krigsmaterielen blev dyr. Tillräckligt bra fick duga om det var till salu eller fanns till övers. Huvudproblemet var inte kapital utan tillgången på materiel och lämplig personal. Således hade det svenska försvaret vid krigsslutet införskaffat stora mängder krigsmateriel som redan blivit omodern och nu behövde förnyas. Ett nytt program för att modernisera försvaret startades kort efter krigsslutet - arméledningen behövde genomföra förändringar inom krigsorganisationens enheter så att de blev enklare att leda. Detta krävde väsentligt ökad motorisering samt förbättrad utbildning genom implementering av nya föreskrifter och tekniska arrangemang vid truppförbanden. Därtill behövde bestämmelserna för verksamheten i fält moderniseras, i synnerhet avseende flyg och atomstridsmedel. En systemförändring för upplägget av repetitionsövningar gjordes för att kunna inkalla hela krigsförband. Programmet genomfördes målmedvetet med radikal förnyelse av arméns mobiliseringssystem. Arbetet skedde under inverkan av världshändelser med stor effekt på Europas säkerhetspolitiska läge: Pragkuppen 1948, VSB-pakten mellan Sovjetunionen och Finland samt blockaden av tillfarterna till Västberlin samma år. 1950 försämrades även läget i Ostasien då Koreakriget bröt ut. Kort sagt armén liksom krigsmakten befann sig i en genomgripande omvälvning.²²

1.7 Teori

1.7.1 Tröghet

För att undersöka regimskiften inom organisatoriska system såsom armén måste man beakta att tekniska och organisatoriska system är trögföränderliga. Systemen är beroende av såväl befintlig uppbyggd organisation och teknik som idéer och tankestrukturer, vilket diskuteras av Ylva Sjöstrand i hennes avhandling om sopheringen i Stockholm 1900–1975. Detta antagande har utvecklats inom teknikhistorisk och sociologisk teori om stora tekniska system och framför allt inom den institutionella teorin spårbundenhet. Vid ett regimskifte påverkas skiftets förändringstakt av det som kallas tröghet d.v.s. att befintlig teknik, organisation och tankestruktur gör att nyheter har svårt att bryta igenom det gamla. Trögheten beror på kostnaden förknippad med att byta system, oavsett om det handlar om materiell förändring eller

---

²² K Zetterberg, Helge Jung I: Artéus G (red): Svenska officersprofiler under 1900-talet. (Militärhögskolan & Axel Abrahamsons Förlag, 1996). s. 264–265. Ljung, O. Viking Tamm. I: Artéus G (red): Svenska officersprofiler under 1900-talet. (Militärhögskolan & Axel Abrahamsons Förlag, 1996). s. 387.

förändringar i organisation och tankestrukturer. Sjöstrand skriver om teorin om tröghet att systemet har en inneboende vilja att lösa utmaningar inom den befintliga regimen, men att ett regimskifte sker då utmaningarna blir för stora, för många eller för svåra. Å andra sidan kan påverkande faktorer också bidra till en regims stabilitet och tröghet. Friktion är ett begrepp som kan användas för att beskriva när det av olika skäl uppstår utmaningar pga. konflikt i systemet vilket påverkar regimskiftet.²³ I min undersökning kommer jag därför identifiera de olika friktioner som uppstått som ett resultat av tröghet.

Rent principiellt kan regimskiften betraktas som likartade när det gäller organisationsförändringar, och i likhet med Sjöstrand är mitt syfte att bidra med förståelse för en förändring, och hur valet av teknik och organisation påverkar densamma.²⁴

1.7.2 Operationaliserad tröghet

Mot bakgrund av uppsatsens teori så kommer jag att operationalisera begreppet tröghet. För att göra detta är det lämpligt att utgå från hur Ylva Sjöstrand definierar en regim. En sådan definieras som ett samspel mellan praktik (teknik, organisation) och föreställningar (idéer, värderingar). En regim har tröghet inbyggd i sin struktur. Jag kommer att operationalisera tröghet genom att använda kvalitativ textanalys på texten i mina källor. Källornas text analyseras efter där konflikt, eller friktion, uppstår. Fenomenet noteras, liksom förekomst av upprepningar i årsstatistikrapporterna. Fenomenen kategoriseras i friktion eller övrigt, varefter kategorierna klassificeras och friktionerna analyseras.

För att belysa begreppet tröghet utgår jag från motoriseringen av lantbruket och skogsbruket som skedde i stort sett parallellt med den hos armén. Motoriseringen tog fart på 1930-talet, pausades under andra världskriget och tog förnyad fart därefter (Figur 1).²⁵ När de lagerhållna traktorerna i Sverige sålde slut under 1940 avbröts motoriseringen, och på grund av kriget, beredskapen och landets avspärrning upphörde utökningen av traktordriften. Hästen blir åter ett dragkraftsalternativ, betäckning av ston ökar och hästantalet förblir relativt stabilt under kriget (Figur 1). Efter krigsslutet återupptas jordbrukets motorisering och mekanisering som rationaliserar jordbruksarbetet enormt: traktorn är lättmanövrerad dragkraft med gummidäck som gör att den kan användas för vägtransporter; via kraftöverföringsuttaget kan den driva maskiner och jordbruksredskap; via trepunktslyften kan den lyfta tillkopplade maskinredskap.

---

²³ Y.S. Sjöstrand. *Stadens sopor. Tillvaratagande, förbränning och tippning i Stockholm 1900–1975*. (Nordic Academic Press, 2014). s. 13–37.

²⁴ Sjöstrand. *Stadens sopor. Tillvaratagande, förbränning och tippning i Stockholm 1900–1975*, s. 13–37.

²⁵ Moberg. *Jordbruket och maskinerna. Omdanande utveckling*, s. 30.

1947 års jordbrukspolitiska beslut bidrog till stora förändringar för landsbygden, eftersom den inriktades mot att stödja och förbättra de redan befintliga familjejordbruken. De nya politiska ambitionerna var att det svenska jordbruket skulle rationaliseras lika som industrin för att uppnå självförsörjning ur beredskapsperspektiv. Viktiga inslag var utöver ökad mekanisering en ökad användning av konstgödsel och bättre utsäde. Resultatet blev att antalet traktorer tredubblades från 1951 till 1971, medan brukningsenheternas antal minskade, liksom jordbrukets sysselsättningsgrad. Traktorns snabba intåg innebär att anspannskunskapen snabbt försvinner, och arbetshästar går i strid ström till slakt. Det svenska hästbeståndet halverades på tio år, samtidigt som antalet traktorer femfaldigades (Figur 1). Lättheten att mekanisera jordbruket gjorde det enkelt att frigöra sig från hästen och den allt dyrare mänskliga arbetskraften.²⁶

Hästens roll i skogsbruket var en annan än i jordbruket - inom skogsbruket fortlevde muskelkraft, handredskap och hästar länge, vilket gjorde att motorisering och mekanisering gick långsammare än i jordbruket. Vid 1950-talets mitt var hästen fortfarande oersättlig som dragare inom skogsbruket och det sker en snabb utveckling av större hästdragna kälkar, lastnings- och lossningsredskap med mera. 1960 svarade hästen för mer än 80 % av transportarbetet i terräng, först i början av 1960-talet kom de första specialmaskinerna för virkestransport i terräng som ersatte hästar och kring 1970 utfördes endast ca 5% av terrängtransportarbetet av häst. Bland de pådrivande incitamenten för denna raska omställning återfanns den snabba kostnadsökningen för manuellt arbete, höjda ackordsersättningar, ökade sociala avgifter med mera. Trögheten att ersätta hästen var större inom skogsbruket än inom jordbruket, på grund av att den sistnämnda var lättare att mekanisera.²⁷

Ur teknisk synpunkt liknar arméns dragkraftsbehov mer skogsbrukets än jordbrukets, och det är värt att notera att skogsbrukets och arméns slutliga ”avhästning” inleddes ungefär samtidigt från mitten av 1960-talet. År 1965 genomfördes såväl under vinter som höst ett organisationsförsök med en hästburen skvadron ur Norrlands dragoner och ett bandvagnsburet kompani från arméns jägarskola. Avgörande till bandvagnens fördel var den beridna skvadronens förhållandevis låga transportkapacitet. Följaktligen fattade arméchefen 1966

---

²⁶ Moberg. Jordbruket och maskinerna. Omdanande utveckling. s. 30. Dyrendahl. Arbetshästens förändrade uppgifter i jord- och skogsbruket. s 29–39, 74. I.A. Flygare & M. Isacson. *Det svenska jordbrukets historia. Jordbruket i välfärdssamhället 1945–2000*. (Natur och Kultur/LTs förlag, 2003). s 188; C. Svala. Hästen i jordbrukets omvandling. I: B Liljewall & J Myrdal (red). *Arbetshästen under 200 år*. (Nordiska museet, 1997). s 74. L. Kvarnström (1). Människorna och deras näringar. I: Hedenborg S & Kvarnström L (red) *Det svenska samhället. Böndernas och arbetarnas tid. 1720 – 2018*. (Studentlitteratur, sjätte upplagan, 2019) s 316; L. Kvarnström (2). *Det svenska folkhemmet*. I: Hedenborg S & Kvarnström L (red). *Det svenska samhället. Böndernas och arbetarnas tid. 1720 – 2018*. (Studentlitteratur, sjätte upplagan, 2019). s 361.

²⁷ S Andersson. Skogsteknik förr och nu. *Skoghistoriska Sällskapets årsskrift*. 2004: s. 106, 108-109. Dyrendahl. Arbetshästens förändrade uppgifter i jord- och skogsbruket. s 29–39.

principbeslutet att de beridna jägarskvadronerna skulle omorganiseras och hästarna ersättas med Bandvagn 202 inom en tidsperiod på 4 år.²⁸

Arméns tröghet kan, jämfört med skogsbrukets tröghet, till större del förklaras av organisatoriska strukturer och idéstrukturer. Trots framgångsrik motorisering efter 1925 års försvarsbeslut resulterade 1942 års försvarsbeslut i att motoriseringen av kavalleriet avbröts - kavalleriets höga officerare förmådde inte välja bort hästen till förmån för stridsvagnen. Kavalleriet fråntogs pansarbilarna, fick behålla häst- och cykelförband men antalet hästar reducerades, och det nya truppslaget pansartrupperna bildades.²⁹

Samhällets och jordbrukets snabba motorisering och mekanisering resulterade i snabb minskning av både hästar och hästkunnig arbetskraft – med konsekvensen att det blir allt färre rekryter lämpliga som hästskötare och hovslagare. Därtill försvinner hästkunnighet som efterfrågad kompetens i samhället, vilket ytterligare försvårar rekryteringen av manskap till hästtjänst.

1.8 Metod och tillvägagångssätt

I denna uppsats gör jag en genomgång och djupanalys av existerande kvantitativa och kvalitativa data.

1.8.1 Källor och källvärdering

Mina källor är elva årsrapporter av Veterinärvård vid armén mellan 1945–1955, av Överfältveterinären ur Sveriges officiella statistik, digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2011. Årsrapporterna beskriver arméns verksamhet ur veterinärt perspektiv med fokus på häst och hund, baserat på regementsveterinärernas rapporter. Källornas tidsspann i digitaliserad form sammanfaller med det undersökta tidsspannet 1945–1955, då samhällets motorisering och jordbrukens mekanisering gick snabbt. 1945 inkluderas som basinformation om hästarnas status efter krigsslutet. I den kvantitativa delen jämförs de första fem åren (1946–1950) med de andra fem åren (1951–1955). För rumslig avgränsning inkluderas uppgifter om hästarnas hälsa i armén som helhet.

Detta källmaterial bedöms som både tillräckligt och lämpligt som enda källa, eftersom hälsa och skötsel hos arméns hästar är parametrar med reella och kvantifierbara konsekvenser av

---

²⁸ Leche. *Det svenska kavalleriet. Ett truppslags nutidshistoria och framtid.* s. 191-192.

²⁹ von Konow. *Kavalleriets omdaning från häst till pansar. I: H Grönkvist (red). P 2 50 år i Hässleholm.* (Norra Skånska Dragonregementet, 1997). s. 32-33.

manskapets minskade hästkunskap på grund av motoriseringen kan uppstå på kort tid. Därtill är materialet tillräckligt omfattande för att räcka som enda källa för en C-uppsats.

Källmaterialets data har likartad utformning under hela tidsperioden, vilket förenklar identifiering av förändringar över tid. Mycket av informationen rörande förekomsten av sjukdomar, olyckor och konsekvenserna av dem – att hästarna tillfrisknar, kasseras, avlivas eller självdör - är sammanställda i tabeller. Överfältveterinären har också sammanfattat och kommenterat siffrorna i text, ofta i form av utsagor. Några relevanta skillnader finns mellan rapporterna. 1945 och 1946 ingår textutdrag från truppförbandens årsberättelser, vilka lyfter ärenden som är angelägna hos respektive förband beträffande lokaler, stallhygien, hästvård, sjukdomar etcetera upp till militärområdesnivå. Från och med 1947 sammanfattar i stället Överfältveterinären de olika truppslagens och förbandens årsberättelser, och väljer ut ärenden att framhålla, vilket ökar beroendet i dessa källor jämfört med de för 1945–1946. Dock är kvantitativa data fortsatt oberoende då det baseras helt på numerära sammanställningar. Från 1949 och framåt minskar textmassan succesivt, och textanalys i verklig mening kan bara göras i rapporterna från 1945–1948. Därtill förekommer flera positiva standardfraser för att beskriva stallhygien och djurhälsa i textavsnittet, till exempel återkommer frasen ”stallhygien och hästvård har över lag varit god”.

I tabellerna saknas information om ackordhästar 1945 till 1948, och generellt saknas information om hästarna är varmblod eller kallblod. Från och med 1949 inkluderas ackordhästar i tabellerna med data för utgående hästar, dock uppges ej totala antalet ackordhästar, och i övriga tabeller framgår det ej om ackordhästar är inkluderade. Remontdepåernas hästar utesluts ur den kvantitativa undersökningen, då flera tabeller saknar dem. Det finns en avvikelser i rapporteringen som påverkar användbarheten av data - de första åren uppges ”ej angiven” som orsak för många skador. Över tid minskar andelen skador med ej angiven orsak, samtidigt som andelen fall orsakade av spark/bett, omkullridning, hopp över hinder, drunkning, olycka under betesgång, samt övriga orsaker ökar. Det går därmed inte att avgöra om dessa orsaker faktiskt ökat, eller om data ger intryck av ökning på grund av att rapporteringen blivit noggrannare. Detta innebär att skador orsakade av olyckor ej kan analyseras, vilket är olyckligt eftersom många olyckshändelser är förknippade med brister i, för lite erfarenhet av och förståelse för hästomsorg och hästhantering. Därtill redovisas endast proportioner, mestadels uttryckt som procent av medelhästantal eller procent av antal insjuknade, vilket påverkar redovisningen av kvantitativa data. I gengäld är närheten god - årsstatistiken sammanställs påföljande år och baseras på journalanteckningar som löpande förs av regementsveterinärerna.

Som disputerad husdjursagronom med livslång erfarenhet med flera olika djurslag bedömer jag att källorna är passande, och i samråd med veterinärpatolog bedöms sjukdomsförekomster och skador vara rimliga, att använda som grund för bedömning av arméhästarnas hälsostatus. Rapporterna för 1945 och 1946 har god synlighet och yttre konsistens med kommentarer från de enskilda veterinärerna. Resterande rapporter har genomgått mer urval av Överfältveterinären, framför allt i den kvalitativa delen, medan de kvantitativa uppgifterna bedöms vara mindre påverkade eftersom tabellerna har snarlikt innehåll varje år, med ett fåtal tillägg av sjukdomar som ej rapporterats tidigare som enda förändring.

1.8.2 Metod

Den metod jag använt mig av när jag genomfört undersökningens kvalitativa del är en modifierad kvalitativ innehållsanalys, med bas i den beskriven av Bergström & Boréus.³⁰ Materialet har lästs igenom upprepade gånger, och eftersom utsagornas rubriker gav underlag för kategorisering kunde detta göras redan efter den första genomläsningen. I den kvalitativa analysen inkluderas resultaten från 1945, eftersom det ger en viktig insikt om attityden till hästar i armén i slutet av kriget, liksom hur krigsslutet påverkat hästhållningen. Utsagorna i 1945 och 1946 års rapporter sammanställdes innan analysen gjordes eftersom dessa två rapporter innehöll textutdrag från de rapporterade veterinärerna, vilket saknas i rapporterna från 1949 och framåt. Jag har inte utgått från att formulera meningsbärande enheter, eller gjort ett kodsysteem. Materialet är kronologiskt och har en egen röd tråd under tidsintervallet.

Det viktigaste i källmaterialets text plockades ut efter några genomläsningar; nyckelord och textens essens markerades bit för bit och sammanställdes i textsammanfattningar. Detta gällde för år 1945 och 1946 där innehållet även kvantifierades efter förekomst. Texternas viktigaste utsagor fördes därefter åter in under rubrikerna och klassificerades som friktion eller övrig. Dessa utsagor skrevs sedan ihop igen till en ny sammanhängande rekonstruktion av texten för varje år, och därefter gjordes en indelning av vad som var friktioner och vad som ej betraktades som detta. Därigenom erhöles två tematiska texter med kronologisk utveckling av trender över 11-årsperioden. En för friktioner som påvisar tröghet och en för övriga resultat.

För att beskriva numeriska data har jag använt kvantitativ metod och deskriptiv statistik för att beskriva data. För att påvisa skillnader mellan årsintervallen, 1946–1950 och 1951–1955, har data jämförts med en Mann-Whitney test (icke-parametrisk) eftersom det inte alltid går att

---

³⁰ G Bergström & K Boreus. Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text och diskursanalys. (Studentlitteratur AB, 2012). s. 49–55.

säkerställa normalfördelning i datamaterialet. Analysen görs dubbelsidig, vilket innebär att skillnaderna mellan årsperioderna kan vara både ökning eller minskning. En skillnad betraktas som signifikant när $p < 0,05$. Den kvantitativa undersökningen är ämnad att dels bekräfta sjukdomsförekomst som noterats i rapporterna, dels identifiera skillnader mellan de två årsintervallen som kan vara konsekvenser av motoriserings effekt på rekryternas hästkunnighet, -erfarenhet och intresse.

2 Undersökning

2.1 Genomgång av kvalitativa data – övergripande information

2.1.1 Sjukvård, åkommor och smittsamma sjukdomar

Studien omfattar 1946–1955, indelad i två perioder – 1946–1950 samt 1951–1955, och i den kvalitativa undersökningen inkluderas 1945 för att ha en grundstatus på hästarna, som påverkats av kriget. 1945 betraktas hälsotillståndet hos hästarna som gott över lag, bortsett från att hästarna är ”mer än vanligt sköra i sina ledgångar” vilket av veterinärerna bedöms vara en konsekvens av mycket stillastående i kombination med nödfodret Cellfor under mer än 5 år. I övrigt omnämns bland annat löss och skabb komma in via ackordhästar från fodervärdar.³¹ Cellfor var ett näringsfattigt foder som sannolikt orsakat brist på näringsämnen såsom vitaminer, enzymer, spårelement med mera, vilket resulterat i negativ påverkan på skelett och leder. Detta ger en övergångseffekt på hästarnas skelett- och ledhälsa under den första undersökta perioden.

1946–1950 rapporteras hästpopulationens allmäntillstånd som gott. Nymodigheterna penicillin, xylokain (ett lokalbedövningsmedel) och röntgenapparaten har gjort stor skillnad och nytta inom djurvården. För 1946 anmärks att ledåkommor har varit ett problem, sannolikt en följd av bristerna i utfodring under krigsåren, samt att arméns foder var otillfredsställande ur vitamin- och mineralsynpunkt under 1946. 1949 är första gången som stamridhästarna rapporteras ha ojämnt arbete och motion, vilket anses bidragit till ökat antal hovledsinflammationer. 1950 anser man att samma orsak bidragit till fler led- och senåkommor. Mer positivt är att antalet tryckskador minskat påtagligt 1948, efter att man infört att sadeln följer hästen och inte soldaten.³² Vad gäller smittsamma hästsjukdomar är det framför allt

---

³¹ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1945. *Sveriges Officiella Statistik Hälsa- och Sjukvård.* (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1946). s 2–12.

³² Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. *Sveriges Officiella Statistik Hälsa- och Sjukvård.* (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1948). s 2–15. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. *Sveriges Officiella Statistik Hälsa- och Sjukvård.* (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1949). s 2–11. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. *Sveriges Officiella Statistik Hälsa- och*

kvarka (en bakteriell luftvägssjukdom) och en del andra lung- och luftrörslidande som drabbar hästarna i varierad grad. Kvarkan kan hanteras bättre tack vara penicillin. 1950 har även ringorm (en svampsjukdom i huden) varit utbredd.

Medicinska nymodigheter för hästvård, såsom röntgenapparater och penicillin, förbättrar arméhästarnas vård och därmed hälsa, samtidigt som krigets ransonering med nödfoder lett till fler skelett- och ledsjukdomar. De sistnämnda sjukdomarna påminner om de som 1949 uppkommer till följd av stamridhästarnas ojämna användande i tjänsten med perioder av arbetstoppar och strängt arbete, i kombination med oregelbunden motion. I stort anses denna skötsel leda till att arméns ridhästsbestånd slits allt snabbare. Kvarkautbrott förekom årligen. Kvarka orsakas av en mycket smittsam bakterie som endast infekterar hästar – sjuka hästar måste isoleras. Förloppet varierar från lindrig sjukdom till mycket allvarlig sjukdom och död.

Även 1951–1955 är allmäntillståndet bland hästarna generellt gott. Av sjukdomarna fortsätter led- och senåkommor dominera, men sår, tryck- och krosskador är också en stor del av behandlade fall. 1952 upplever man att det varit en snabb ökning i antalet fall av lymfkärilsinflammation, som också uppfattas som dominerande sjukdom 1954 och 1955. 1951 provade man utfodra hästarna med vete på grund av foderbrist, vilket orsakade fång och andra lidanden inklusive dödsfall. Kvarka och ringorm fortsätter vara de vanligaste smittsamma sjukdomarna under denna period.³³ Det mest anmärkningsvärda är att man 1951 på grund av foderbrist utfodrat hästar med vete. Det var väl känt att vete ger hästar kraftig gasbildning i grovtarmen och kolik, samt allvarliga följsjukdomar som till exempel fång (smärtsam inflammation i hovarna) och korsförflamning (smärtsam muskelsjukdom).

De sjukdomar som överfältveterinären lyfter som större problem kommer jag att analysera tillsammans med resultaten från den kvantitativa studien. När den kvantitativa studien bygger på statistiskt underlag insamlat på tillförlitligt vis och inte subjektiv bedömning

---

Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1950). s 1–9. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. *Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård.* (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1951). s 1–6. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. *Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård.* (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1951). s 1–5.

³³ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. *Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård.* (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1953). s 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. *Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård.* (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1953). s 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. *Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård.* (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1954). s.1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. *Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård.* (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1953). s 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. *Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård.* (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1957). s 1–5.

väger den tyngre. Därmed är en jämförande analys med den kvantitativa studiens resultat intressantare.

2.1.2 Stallhygien och skötsel

1945 var stallhygien och hästvården huvudsakligen god och ackordhästarna rapporteras som i allmänhet väl skötta.³⁴ Dessa formuleringar återkommer som standardfraser som används av överfältveterinären efter de två första åren i undersökningen.

1946–1950 är det endast 1946 som hygien rapporteras som huvudsakligen tillfredställande även om brister har förekommit, medan hästskötseln oftare ansetts som god med viss förekomst av brister. Samma år konstateras också att sadelfrågan icke är löst och att en utprovning av lämpligare sadelmodell för armén är önskvärd, och 1948 har tryckskador minskat tack vare att sadeln följer hästen i stället för ryttaren. Maskinrykt provas, men 1947 anses det medföra en ökad risk för parasitära sjukdomar framför allt fotskabb och löss, eftersom extremiteterna försummas vid maskinrykt. Först 1950 rapporteras maskinrykt ge tillfredsställande resultat. Möjligheter till motion av stamridhästar diskuteras med början 1948 eftersom det nya utbildningsprogrammet begränsar tiden som stampersonal och rekryter har med hästarna. Tre olika alternativ till motion föreslås - motionspaddock, användning av hästarna som körhästar på förbanden i stället för ackordhästar samt söka utackordera de hästar som kan avvaras.³⁵ Intressant är att trots att det förekommer en del friktion i hästskötseln så fungerar verksamheten bitvis bra och problem åtgärdas så att de inte blir friktioner. Detta skiljer sig mellan olika förband vilket är förenligt med att ett regimskifte pågår. Ett exempel på när det fungerar är att sadlarna får följa med hästen och inte ryttaren, ett annat är införandet av maskinrykt som med tiden fungerar tillfredställande. Ackordhästar rapporteras som i allmänhet väl skötta, bortsett från hovbeslag som generellt var sämre hos fodervårdare än på förbanden. Ett annat problem som åtgärdas tekniskt men inte organisatoriskt är hanteringen av stamridhästar och hur dessa ska skötas för att motioneras; motionspaddock eller utackordering till ridskolor, men mer om detta i avsnittet friktioner.

Under perioden 1951–1955 är det mycket som liknar föregående period för ackordhästar när det gäller hälsa och skötsel. Emellertid efterfrågas nu stamridhästarna som ackordridhästar på ridfrämjandets ridskolor. Ridfrämjandet bildas 1948 efter 1945 års hästutredning och

---

³⁴ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1945. s 1-15.

³⁵ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. s 1-15. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. s 1-5 Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950 s 1-5.

påföljande riksdagsbeslut rörande stödåtgärder åt ridhästaveln med ökade anslag både till avel och ridsport. Ackordridhästbeslutet föll lyckligt ut och ackordridhästarna var i gott skick vid inkallelser. 1955 orsakade höbrist avmagring, nedsatt kondition och digestionsåkommor hos hästarna vid vissa förband.³⁶

2.2 Genomgång av kvalitativa data - friktioner

2.2.1 Lokaler för sjukvård och hovslageri – friktion hästomsorg lokaler

1945 anmärks det mycket på att lokalerna för veterinär- och hovslagartjänst är bristfälliga eller saknas helt, särskilt hos infanteriregementen. Denna kritik av och brist på veterinär- och hovslagarlokaler kvarstår 1946–1950. 1947 har små förbättringar gjorts i sjukstallar och skosmedjor, men allmänt råder fortfarande avsevärda brister, i synnerhet hos infanteriregementen där veterinärtjänsten ”nödgas utföras under synnerligen primitiva förhållanden”. 1949 har flera av truppförbandens sjukstallar reparerats och moderniserats, men arméns väntade reduktioner av stamhästförband innebär att planerade förbättringsarbeten skjuts upp, och 1950 saknas fortfarande veterinärlokaler vid flera förband, eller är i bristfälligt skick.³⁷ Detta tyder på att regimskifte har initierats för denna kategori. Lokalförbättringar reduceras till följd av minskningar i stamhästförband – hästen är på väg bort. Tydliga tecken på besparingar rörande arbetsmiljöförbättringar är tröghet som ger friktion samtidigt som verksamheten måste fortgå i bristfälliga lokaler och arbetsmiljö. Noterbart är att infanteriförband upprepade gånger sticker ut i negativa omnämmanden rörande veterinär- och hovslagarlokaler.

1951–1953 och 1955 är lokalförhållandena likartade med stort behov av utvidgning och förbättring av lokaler för veterinärtjänst. 1952 är K3 i särskilt stort behov av modernisering av sjukstall, och fem infanteriförband saknar fortfarande veterinärlokaler. Sista året i undersökningen, 1955, konstateras att ytterligare reducering av hästbeståndet gör att flera förband inte genomför de omfattande åtgärder som behövs i de bristande lokalerna.³⁸ Situationen för hästvårdslokaler har således inte förändrats nämnvärt. Infanteriregementen är

---

³⁶ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. s 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. s1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. s 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. s. 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. s. 1-5. Leche *Det svenska kavalleriet. Ett truppslags nutidshistoria och framtid.* s 199.

³⁷ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1945. s 3–4. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. s 2–3. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. s 2. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. s 2. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. s 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. s 1.

³⁸ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. s. 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. s. 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. s. 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. s 2.

särskilt drabbade när det gäller veterinärtjänstlokaler. Förändringstakten mot en mindre hästverksamhet ökar och därmed minskar incitamenten för att kosta på modernisering av sjukdomsstell, veterinär- och hovslagarlokaler. Tydlig friktion av ökad förändringstakt och den pågående avhästningen yttrar sig i besparingar vilka gör att veterinärer, hovslagare och djurvårdare får jobba vidare i undermåliga lokaler. Inom denna kategori har regimskifte börjat ske. Därtill är nybyggnation uteslutet eftersom avskrivningstider för lokaler är långa.

2.2.2 Hästomsorg – friktion personalbrist

1945 är det stora problem med tungarbetade stallar och personalbrist, och hästomsorgen har blivit lidande av det nya utbildningsprogrammet. Den befintliga organisationen är inte längre dimensionerad för att klara hästomsorgen - utbildningsprogrammet för värnpliktiga och stampersonal inrymmer för lite tid för hästvård och hästtjänst; totalt ca 3 timmar per vecka. Hästarna hinner inte motioneras tillräckligt och har alltför låg kondition under långa perioder, vilket långsiktigt försämrar hästarnas hållbarhet.³⁹ Det är tydligt att förändring är på gång när tiden för hästtjänst reduceras genom ändringar i utbildningsprogrammet. Verksamheten märker av en ökad tröghet som ger friktion när stamridhästarnas funktion minskas.

Arbetskraftsbrist fortsätter vara ett problem 1946 och 1947. 1946 är det framför allt en reducerad tillgång på värnpliktiga som inneburit sämre bemanning. De fortsatt undermåliga och provisoriska stallarna försvårar verksamheten och försämrar djurmiljön. 1950 har flera förband slutat med nattstallvakt, men till skillnad från 1946 så är det inte längre en bidragande orsak till förekomst av olycksfall bland hästarna.⁴⁰ Tröghet som ger friktion ökar under perioden 1946–1950 medan personalen minskar och denna tröghet ökar friktionen. Det nya utbildningsprogrammet innebär också att officerare inte hinner motionera stamridhästarna regelbundet, vilket ökar risken för skador och förslitning hos stamridhästarna under arbetstoppar. Denna organisatoriska tröghet har resulterat i personalbrist vilket är den gemensamma faktorn för friktion inom denna kategori.

1951–1955 fortsätter personalbrist och tungarbetade stallar påpekas som påtagliga problem som inte avhjälpas. Redan 1951 har hästvården hos vissa förband blivit eftersatt på grund av personalens ovana med hästar, samt de värnpliktigas alltmer bristande hästintresse, vilket tillskrivs lantbrukets tilltagande mekanisering. 1953 konstateras att de värnpliktigas

---

³⁹ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1945. s 8.

⁴⁰ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1945. s 1–15. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. s 2–15. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. s 2–11. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. s 1–9. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. s 1–6. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. s 1–5.

hästintresse synes avta alltmer för varje år. Därtill har de värnpliktiga perioder av relativt forcerad utbildning i hästtjänst, följt av perioder där hästarna inte utnyttjas alls, vilket både 1951 och 1952 bedöms ha resulterat i stor förslitning av stamridhästarna. Först 1954 anlitas frivilliga försvarsorganisationer, framför allt Svenska Blå Stjärnan, för att motionera och sköta stamridhästarna. Trots detta fortsatte det vara periodvis personalbrist 1955 vilket försvårade skötsel av hästar och stall.⁴¹ Trögheten och därmed friktionen för bemanningen av stallar och skötsel och vård av stamridhästar ökar under perioden 1951–1955. 1951 påtalar överfältveterinären det alltmer bristande hästintresset och hästovana, som antas vara en konsekvens av jordbrukets tilltagande mekanisering. Detta problem återkommer och ökar för varje år. Intressant är att under denna femårsperiod minskar hästantalet inom jordbruket från drygt 400 000 till 300 000, emedan traktorantalet ökar från 60 000 till drygt 110 000, dvs hästantalet krymper med en fjärdedel medan traktorantalet nästan fördubblas (Figur 1). Denna raska förändringstakt inom jordbruket möts av en tröghet hos armén vilket ger ökad friktion inom hästvården hos armén genom allt färre rekryter med hästkompetens och hästintresse.

2.2.3 Utackorderade hästar – friktion hälsa och ackorderingsmöjligheter

1945 har ackordhästarna eftersatt hovvård, ofta med gamla skor pålagda, på grund av hovslagarbrist på landsbygden. Halvblod har provats som ackordhästar, med tveksamt resultat eftersom fodervärdarna är ovana vid att hantera denna hästtyp. Ackordhästbeståndet har konsoliderats och mycket lätta till medeltunga ardenner har tagits ut. Tillgången var dålig, men hästarnas kvalitet var jämförelsevis god.⁴² Hovslagarbristen på landsbygden skapar friktion som möts av tröghet – ackordhästarnas eftersatta hovvård var ett återkommande problem eftersom det var färre och sämre hovslagare på landsbygden än på regementena. Det är oklart varför man provat halvblod som ackorddraghästar men fodervärdarna har bristande förmåga att hantera dessa. Sannolikt är detta prov en form av tankestrukturtröghet, där ackordhästar ska behållas till varje pris.

Vid besiktningen av draghästar 1946 konstaterades att hästmaterialet hade försämrats under kriget, vilket delvis bedömdes bero på att det höga hästpriset under kriget ledde till att ston användes i avel, oavsett stonas lämplighet för det. Under första perioden, 1946–1950, är det annars ackordhästarnas hovvård som fortsätter vara bristfällig. Proven att använda halvblod

---

⁴¹ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. s 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. s 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. s 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. s 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. s 1–5.

⁴² Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1945. s 5.

som ackordhästar var problematiskt under 1945 – de var svåra att utackordera eftersom de ansågs svårutfodrade och ställde högre krav på hästvana för att köras och hanteras. 1946 provas i stället utackordering av varmblod eftersom det är svårt att få tag på nordsvenskar - intresset för nordsvensk avel minskar eftersom jord- och skogsbruket efterfrågar större och kraftigare hästar, med mycket dåligt resultat. 1948 råder det delade meningar om lämpligheten att använda varmblodiga ackorddraghästar, men man väljer ändå att gå vidare med försök att utackordera omkring 100 varmblod som draghästar. Flera förband har svårt att få tag på lämpliga fodervärdar, delvis för att hästarna varit svårkörda, sannolikt på grund av otillräcklig inkörning under utbildningen, delvis för att många lantbruk mekaniserats och därmed inte längre använder hästar. Trots fortsatta försök faller utackordering av varmblod mindre väl ut. 1948 noteras också att ackordhästbeståndet är förslitet och omfattande kassationer görs under 1949.⁴³ Sammantaget ledde krigets höga hästpriser till okritisk avel på draghästar vilket gav brist på draghästar lämpliga för armén. Särskilt som jord- och skogsbruket efterfrågar kraftigare och tyngre hästar, medan armén behöver lättare nordsvenskar som bättre tar sig fram i svår terräng. Under tidsperioden resulterar också jordbrukets snabba förändringstakt att hästar bortrationaliseras i högt tempo. Behovet av lämpliga draghästar är så starkt att armén börjar experimentera med varmblod för körning under perioden 1946–1950, men eftersom fodervärdarna anser dem svårutfodrade och svårhanterade blir resultatet dåligt. 1948 råder oenighet om varmblodiga ackorddraghästar är lämpliga för ändamålet och rätt väg att gå, med tanke på de högre krav på hästvana och körskicklighet dessa ställer på fodervärdarna. Försöket genomdrivs ändå, antagligen på grund av en organisatorisk (tankestrukturer/organisation) tröghet och det hela faller mindre väl ut. Ett annat skäl till att varmblod valdes som alternativ dragkraft var att trots arméns successiva avhästning så hölls uppfödningen av varmblodiga hästar vid liv, tack vara insatser av avelsföreningen för den varmblodiga hästen.⁴⁴ Den egna varmblodsuppfödningen gav så att säga en alternativ möjlighet.

1951–1955 fortsätter utmaningarna med bristfällig hovvård av ackordhästar, men tack vare att hovvårdföreningar etablerats i en del områden 1949 har hovbeslagen förbättrats där.⁴⁵ Det fortsätter också vara svårt att utackordera varmblod, och nu konstateras också att utöver

---

⁴³ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. s 2–3. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. s 2–3. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. s 2–3. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. s 2–3. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. s 2–3.

⁴⁴ Leche. *Det svenska kavalleriet. Ett truppslags nutidshistoria och framtid.* s 199

⁴⁵ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. s 2–15. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. s 2–11. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. s 1–9. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. s 1–6. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. s 1–5.

foderkrav och erfaret handhavande, så är det till deras nackdel att de är mindre lämpliga i skogsbruk – det arbetsområde där hästen fortfarande har stark dominans som dragkraft. Dessutom visar det sig att en del inköpta ackordhästar är bristfällig inkörda, sannolikt en följd av det alltmer nedgående utnyttjandet av hästar i det civila näringslivet. Från 1952 och framåt anmärks även på att ackordhästarna har dålig kondition och otillfredsställande fältduglighet vid inkallelse till repetitionsövningar. Den ökade mekaniseringen av jordbruket har sannolikt gjort att hästarna endast används sporadiskt om alls - 1953 har många ackordhästar inte använts i konditionsfrämjande arbete alls utan bara gått på bete. Därtill har många nyinköpta ackordhästar, trots noggranna prov före utackordering hos fodervärd, visat sig svårhanterliga och måst kasserats på grund av lynnesfel. Framför allt gäller det de varmblodiga ackordhästarna i stora delar av landet, och det konstateras att ”Många fodervärdar saknar förmågan att rätt fostra hästar...”. Föga förvånande mot denna bakgrund är de varmblodiga ackordhästarna fortsatt svåra att ackordera ut. Rapporterna för 1954 är likartade. Kassationsgraden på grund av lynnesfel är fortsatt hög, framför allt för de varmblodiga ackordhästarna, vilket bedöms bero på bristande förmåga hos fodervärdar att ”på riktigt sätt omhändertaga särskilt de unga varmblodiga ackordhästarna”. Några förband föreslår att ytterligare ett års körutbildning görs innan utackordering för att förbättra förutsättningarna. 1955 konstateras fortsatta svårigheter med utackordering av varmblodiga hästar, hästarna får lynnesfel och måste kasseras, och fodervärdar har inte fullföljt den fortsatta inkörningen från förbanden. Vid inkallelse vintertid har somliga ackordhästar saknat skor med löstagbara skärpningsmedel (broddar), vilket ökat belastningen på hovslagarpersonalen som måste sko om dessa hästar. Arméns hästbestånd minskas nu ned genom ytterligare utgallring, med ett större antal kasserade hästar än föregående år.⁴⁶ Sammantaget så fortsätter bristfällig hovvård på ackordhästar vara ett problem, liksom utackordering av varmblodiga ackordhästar. En återkommande friktion är att fodervärdar inte förmår att hantera varmbloden i skogsbruk vilket resulterar i lynnesfel och hög kassationsgrad, och många ackordhästar används mycket lite eller inte alls. Nytt under perioden är bristfällig inkörning av ackordhästar inköpta från det civila, och att ackorddraghästar har dålig kondition och fältduglighet vid inkallelse till repetitionsövning. Samhället och jordbruken motoriseras och mekaniseras snabbare än armén, denna skillnad i tröghet blir extra tydlig genom de identifierade friktionerna. Det envisa arbetet med att införa varmblodiga ackordhästar tyder på en organisatorisk tröghet till förändring som ger hög friktion. Var denna tröghet i att släppa

---

⁴⁶ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. s 1-5.

ackordhästarna kommer ifrån är svårt att fastställa, men utbildningen av officerare och underofficerare delades upp efter 1936 års försvarsbeslut - officerare blev mer inriktade på hippologi medan underofficerare blev utbildade till dressörer, vilket kan ha bidragit till övertro på möjligheterna att dressera och utbilda hästar. En annan påverkan kan ha varit att hästen vid denna tidpunkt fortfarande hade en särskild ställning när det gäller framkomlighet i skoglig terräng.⁴⁷ Inom skogsbruket var hästen länge överlägsen maskinerna för terrängtransporter och ansågs vara oersättlig för vissa arbetsuppgifter inom skogsbruket.⁴⁸ Så sent som 1960 svarade hästen för mer än 80% av transportarbetet i terräng. Det var först i början av 1960-talet som de första specialmaskinerna för virkestransport i terräng dök upp. Vid en eventuell mobilisering är det tydligt att tillståndet hos ackordhästarna under perioden 1951–1955 hade skapat problem. Otränade hästar i dålig kondition till följd av låg användning måste successivt sättas i gång och tränas upp vilket tar alltför lång tid i samband med en mobilisering. Att vissa fodervärdar använt hovbeslag med fasta skärpningsmedel för vinterbruk kan tyda på ovilja att lägga tid på att sätta på och ta av broddar, men kan också vara en konsekvens av hovslagarbrist.

2.2.4 Hovslagare – friktion personalbrist

1945 konstateras att bra hovslagare är en bristvara på landsbygden. Hovslagarutbildningen inom armén är för kort för att ge bra resultat om inte värnpliktiga med tidigare erfarenhet av yrket eller med hästvana- eller smedsbakgrund rekryteras.⁴⁹ Hovslagarbristen ökar på landsbygden, och dåligt hovbeslag på ackordhästar är ständigt återkommande. Återväxten på sikt med bra hovslagare synes svår eftersom aspiranter med rätt bakgrund tycks bli allt knappare.

1946–1950 är det svårt att rekrytera värnpliktiga för hovslagarutbildning, därtill råder det brist på hovslagarlärare och utbildningstiden är för kort. En risk för hovslagarbrist i framtiden är uppenbar. Redan 1948 fastslås det att bristen på hovslagarpersonal vid förbanden gör att det ibland är svårt att hinna med att sko om framför allt ackordhästarna med lämpliga skor för hårda vägar.⁵⁰

Förändringstakten beträffande hovslagaryrkets framtid hos armén är för hög vilket yttrar sig som friktion. Bra hovslagare finns hos förbanden men dessa är överbelamrade med jobb och

---

⁴⁷ Leche. *Det svenska kavalleriet. Ett truppslags nutidshistoria och framtid.* s 119, 169.

⁴⁸ S Andersson. *Skogsteknik förr och nu.* Skogshistoriska Sällskapetets årsskrift. 2004. s 102–116.

⁴⁹ Överfältveterinären. *Veterinärvård vid armén år 1950.* s 5–7,

⁵⁰ Överfältveterinären. *Veterinärvård vid armén år 1946.* s 2–15. Överfältveterinären. *Veterinärvård vid armén år 1947.* s 2–11. Överfältveterinären. *Veterinärvård vid armén år 1948.* s 1–9. Överfältveterinären. *Veterinärvård vid armén år 1949.* s 1–6. Överfältveterinären. *Veterinärvård vid armén år 1950.* s 1–5.

har därmed mindre tid för att utbilda rekryterna. Hela systemet bygger på att rekryter har rätt bakgrund från det civila; hästvana eller smide, för att upplägget ska fungera, men denna typ av rekryter minskar snabbt i antal. Förändringstakten har lett till en ond cirkel och hög friktion.

Problemet med för få hovslagare fortsätter på likartat vis under 1951–1955. Indragningen av hovslagartjänster vid infanteriet har gett stark ökad arbetsbörda för hovslagarpersonalen vid arbetstoppar, till exempel repetitionsövningar. Ett annat problem för hovvården är det ringa antalet kompetenta hovslagare vid fältförbanden. Därtill saknar numera värnpliktiga i större omfattning kunskaper i hovvård och hästsjukvård från sin civila gärning. 1952 konstateras att de värnpliktiga har ringa intresse för utbildning i hovbeslag eftersom yrkesgrenen är till liten nytta i det civila. Bristen på hovslagarutbildade värnpliktiga skapar problem vid omplacering av i många fall olämplig personal krigsplacerade som hovslagare. 1953 noteras att nyinköpta remonter i stor omfattning haft strålröta och felaktig hovform på grund av försummad hovvård under uppfödningen.⁵¹ Situationen med hovslagarbrist försvåras ytterligare 1951–1955 och den trögheten ger friktion på fler punkter. Ett tydligt tecken på tröghet är infanteriets indragningar på hovslagartjänster kombinerat med brist på värnpliktiga hovslagare vilket skapar stor friktion vid repetitionsövningar med tillskott av inmönstrade ackordhästar. Systemet upprätthålls av alltför få skickliga hovslagare, vars antal minskar, vilket är långsiktigt ohållbart. Under inledningen på 1950-talet radas problem upp som tyder på att hästen blir allt mindre vanlig i samhället. Rekryter med hästvana och hästintresse blir allt färre. Framtidsutsikterna för hästrelaterade yrken krymper och därmed dragningskraften för rekrytering av värnpliktiga hovslagare. Utvecklingen minskar arméns möjligheter att fungera optimalt vilket skulle förorsaka problem vid en eventuell mobilisering. Den ackumulerande hovslagarbristen orsakar friktion vid repetitionsövningar, inmönstring av hästar samt vid omplacering av hovslagare. Den sjunkande rekryteringsbasen har blivit en flaskhals för verksamheten vilket skapar ytterligare friktion. Denna situation förvärrades sannolikt av 1947 års jordbrukspolitik som stimulerade en effektivisering av jordbruket genom främst ökad mekanisering, men även ökat användande av handelsgödsel och bättre utsäde. Gårdarna skulle rationaliseras och större enheter gynnades av politiken. Effektiviseringen reducerade behovet av anställda inom

---

⁵¹ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. s 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. s 1-5.

jordbruket vilket sågs som en del av totalförsvaret som skulle öka landets självförsörjning av livsmedel.⁵²

2.3 Genomgång av kvantitativa data

Källmaterialets kvantitativa data har systematiskt gått igenom för att identifiera vilka sjukdomar eller sjukdomsgrupper som förändrats från 1946–1950 till 1951–1955. Dessa resultat diskuteras varefter i texten för att ställa dem i förhållande till vad som rapporterats som vanliga sjukligheter hos hästar inom armén, till exempel var benbrott och kolik de vanligaste orsakerna till hästars död under första världskriget, likväl som de vanligaste dödsorsakerna för arméns kallblodshästar och varmbloodshästar födda på 1970-talet. Generellt så led djuren mer av olika sjukdomar och exponering än av att de skadades på slagfältet. Hästar behöver veterinärvård och konstant tillsyn och omsorg, företrädesvis av erfaren personal.⁵³ Det viktigaste perspektivet i denna uppsats är i vilken utsträckning sjukdomarna kan vara orsakade av brister i hästkunnighet hos manskapet som hanterar hästarna. För att få med detta perspektiv har resultaten diskuterats med en veterinärpatolog vid karaktäriseringen av sjukdomsförekomsten.

I källmaterialet har hästarnas sjukdomar delats in i övergripande sjukdomsgrupper huvudsakligen baserat på organsystem, med några avvikelser. I denna undersökning inkluderas de sjukdomsgrupper som har rapporterats under både 1946–1950 och 1951–1955, så det går att jämföra de två tidsperioderna. Därtill inkluderas endast de sjukdomsgrupper som för minst ett år rapporterat mer än 10 vårdade hästar. De inkluderade sjukdomsgrupperna presenteras i Tabell 1.⁵⁴ Sämre kunskap hos ryttare, kuskar och skötare kan resultera i ökad förekomst av vissa åkommor, samt även resultera i sämre utfall av vissa sjukdomar på grund av att de upptäcks senare av en mer oerfaren, okunnig eller ointresserad ryttare eller skötare. Sämre utfall kan bedömas utifrån att en större andel av de hästar som fått diagnosen blir kasserade på grund

---

⁵² Flygare & Isacson. *Det svenska jordbrukets historia. Jordbruket i välfärdssamhället 1945–2000.* s 229–230. L Kvarnström. *Människor och deras näringar.* s 316. L Kvarnström. *Det svenska folkhemmet.* s 361.

⁵³ McEwen. *“Maintaining the Mobility of the Corps:” Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War.* s 270. Wallin m fl. *Estimates of longevity and causes of culling and death in Swedish warmblood and coldblood horses.* s 283-285.

⁵⁴ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1.

av att de är ej tjänstdugliga efter tillfrisknande, att de behöver avlivas eller så självdör de, samt att genom att det genomsnittliga antalet sjukdagar ökar.

2.3.1 Sjukdomar som förekommer hos arméns hästar 1946–1955 som kan förknippas med brister i skötsel och hantering

Vid genomgång av proportionen hästar som vårdats för sjukdomar i de olika grupperna framkommer det att tre sjukdomsgrupper är de absolut vanligast förekommande: sjukdomar i rörelseorganen, sjukdomar i hud- och bindväv samt sjukdomar i hovar (se Tabell 1). Detta avviker från de vanligaste sjukdomarna som McEwen tog upp som ledde till dödlig utgång – benbrott och kolik. I McEwens avhandling avhandlas dock arméhästar på västfronten under första världskriget, och mitt material gäller fredstid. Sjukdomsförekomsten avviker också från den som rapporterats av Wallin m fl, dock fokuserar de på sjukdomar som orsak till avlivning eller död för hästarna⁵⁵, medan denna uppsats handlar om sjukdomspanoramata under två tidsperioder och därmed även inkluderar den mångfald sjukdomar som hästarna tillfrisknar från, eller i alla fall inte avlivas för.

Tabell 1. Proportionen hästar vårdade för sjukdomar inom de i undersökningen inkluderade sjukdomsgrupperna, uttryckt som % av det beräknade medelantalet hästar. Datat presenteras som medelvärde ± standardavvikelse, ns = nonsignifikant dvs ingen signifikant skillnad mellan 1946-1950 och 1951-1955. Sjd= sjukdom.

Sjukdomsgrupp	1946-1950	1951-1955	p-värde	Kommentar
Rörelseorganens sjd	64,7 ± 5,11	53,5 ± 6,61	ns	
Hudens och bindvävens sjd	42,9 ± 2,51	38,9 ± 4,71	ns	
Sjd i hovar	27,8 ± 1,45	22,6 ± 3,61	0,032	minskar signifikant
Lymfkärl- och lymfkörtelsjd	9,2 ± 0,76	7,6 ± 0,39	0,008	minskar signifikant
Digestionsorganens sjd	4,9 ± 1,79	4,0 ± 0,61	ns	
Infektionssjd	3,8 ± 2,71	7,0 ± 6,44	ns	
Andningsorganens sjd	2,8 ± 0,78	3,9 ± 1,73	ns	
Nervsystemets sjd	2,1 ± 0,46	4,1 ± 1,11	0,008	ökar signifikant
Ögats sjd	1,5 ± 0,41	1,4 ± 0,32	ns	
Invasionssjd	1,2 ± 0,77	0,4 ± 0,16	ns	
Cirkulationsorganens sjd	0,9 ± 0,14	1,4 ± 0,28	0,008	ökar signifikant
Svulster	0,6 ± 0,22	0,7 ± 0,35	ns	

⁵⁵ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Överfältveterinären. Tabell 1. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1. McEwen. "Maintaining the Mobility of the Corps:" Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War. s 270. Wallin m fl. Estimates of longevity and causes of culling and death in Swedish warmblood and coldblood horses. s 283-285.

Det är endast inom två sjukdomsgrupper som det är en ökning av andelen diagnosticerade hästar – nervsystemets sjukdomar och cirkulationsorganens sjukdomar, vilket diskuteras i mer detalj nedan. Därtill är det en minskad andel diagnosticerade hästar inom sjukdomsgrupperna sjukdomar i hovarna och sjukdom i lymfkärl- och lymfkörtlar. Detta motsäger uppgifterna i rapporterna som beskriver det som att det är en kraftig ökning av dessa två sjukdomsgrupper under andra perioden, 1951–1955. När data går igenom separerat på vissa truppslag kvarstår det att det proportionella antalet hästar med sjukdom i hov eller lymfkärl- och lymfkörtlar är lika i de båda perioderna, alternativt minskar under period två. Således verkar det som att den subjektiva bedömningen och kommentarerna i veterinärrapporterna ej är förankrade i sanna förändringar.⁵⁶

2.3.1.1 Nervsystemets sjukdomar

Andelen hästar diagnosticerade med nervsystemets sjukdomar har enligt rapporterna ökat signifikant från 1946–1950 till 1951–1955 – från att i genomsnitt 2,1 % av medelantalet hästar diagnosticeras med sjukdom i nervsystemet till att i genomsnitt 4,1 % diagnosticeras. Av Stiftelsen svenska kavallerihästens hästar som undersöktes av Wallin m.fl. var lynnesfel den vanligaste dödsorsaken för kallbloden – ca 23 % av kallbloden hade det som dödsorsak, medan det var dödsorsak för färre än 3 % av varmbloeden.⁵⁷ I källdatat saknas information om fördelning av sjukdomar mellan varmblood och kallblood. Från och med 1949 rapporteras ackordhästar separat, vilka oftare var kallblood som användes som draghästar i lantbruk och skogsbruk, men under en period var det även många varmblood som testades som ackordhästar, och dessutom var en del stamhästar kallblood. Således går det inte att säkert jämföra källdata med Wallins m.fl. resultat. Därtill rapporterades lynnesfel konsekvent i källdata först från och med 1950, och denna diagnos utgör mellan 82–95 % av nervsystemets sjukdomar. Således är det denna diagnos som i första hand bidragit till ökningen. Det går dock inte att utläsa från rapporterna om det rör sig om en *de facto* ökning av antalet hästar med diagnosen, eller om den ökade diagnosfrekvensen är sekundär till den generella utfasningen av hästar ur systemet. Om

---

⁵⁶ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1.

⁵⁷ Wallin m fl. Estimates of longevity and causes of culling and death in Swedish warmblood and coldblood horses. Tabell 9.

det är en *de facto* ökning så kan det vara förknippat med sämre kompetens och vana hos de som hanterar hästarna, men det går som sagt inte att säkert fastställa inom ramen för denna undersökning. Det som tydligt framgår i den kvalitativa undersökningen är uppfattningen att det framför allt är varmblod som används som ackorddraghästar som måste kasseras på grund av lynesfel. En viktig bidragande orsak till detta bedöms vara fodervärdarnas bristande kunskap och kompetens i att utbilda och arbeta med just varmblod som draghästar.⁵⁸

2.3.1.2 Cirkulationsorganens sjukdomar

Andelen hästar som diagnosticeras med sjukdomar i cirkulationsorganen ökar signifikant från 0,9 % av beräknade medelantalet hästar 1946–1950 till 1,4 % 1951–1955. Vid genomgång av de diagnoser som ingår i sjukdomsgruppen konstateras att samtliga förekommer i ungefär lika stor andel under vardera tidsperioden.⁵⁹ Dessa sjukdomar kan därtill ej härledas till brister i skötsel och omvårdnad. Det är alltså ingen särskild sjukdom i cirkulationsorganen som ökat, och den ökade förekomsten kan inte med säkerhet förknippas med skötsel eller hantering. Dock kan nymodigheten EKG, som första gången nämns i överfältveterinärens rapport för 1945 ha bidragit till förbättrad diagnostik av olika hjärtsjukdomar under hela tidsperioden, och därmed succesivt ökat antalet fall med dessa diagnoser.

2.3.1.3 Sjukdomar i rörelseorganen

I denna kategori inkluderar källmaterialet sjukdomar som drabbar skelett, leder och muskulatur, men inte sjukdomar som drabbar hovarna. Sjukdomar i rörelseorganen var den vanligaste dödsorsaken för svenska varmblodshästar i en studie som inkluderade hästar födda 1965–1982, varav en grupp var varmblod som ägdes av Stiftelsen Svenska Kavallerihästen. Wallin med

---

⁵⁸ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Överfältveterinären. Tabell 1. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1.

⁵⁹ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1-5.

flera kommer fram till att 56–57 % av de varmblodiga hästarna och 14 % av de kallblodiga hästarna dör eller avlivas på grund av dessa sjukdomar.⁶⁰

Sjukdomsgruppen sjukdomar i rörelseorganen var den vanligaste orsaken till att en arméhäst behövde vårdas 1946–1955, vilket är likartat resultaten presenterade av Wallin m fl, och det skedde ingen förändring i hur stor andel av hästarna som vårdades för dessa sjukdomar under de två tidsperioderna. Det var heller ingen skillnad i hur många hästar som var ej tjänstdugliga efter att de haft någon sjukdom i rörelseapparaten. Dock var det fler hästar som avlivades eller självdog på grund av sjukdom i rörelseapparaten 1951–1955; 1946–1950 självdog eller avlivades 1,5% av de drabbade hästar, och 1951–1955 var det 3,6% av de drabbade hästarna som självdog eller avlivades. Detta är en signifikant ökning med $p=0,036$. Detta är en mycket låg andel jämfört med den presenterad av Wallin, vilket delvis förklaras av att Wallins studie har data från hästars livslängd som har en medianålder på ca 14–26 år, medan källdatat endast rapporterar de hästar som självdött eller avlivats under sin tid inom svenska armén. Medelåldern för självdöda eller avlivade hästar i källmaterialet är ca 10–11 år. Hästarna kasseras, dvs går ur tjänst inom armén, vid en medelålder på 12–14 år, och vad dessa hästar sedan haft för dödsorsaker ligger utanför ramen för källdatat och denna studie.⁶¹

För att närmare undersöka vilka sjukdomar i rörelseapparaten som var vanligast gick jag igenom de 24–26 olika sjukdomarna i sjukdomsgruppen och identifierade att de sjukdomar som ökade signifikant från 1946–1950 till 1951–1955 var benbrott, ledåkomma, sen- och senskideinflammation samt annan senåkomma. Av dessa var det benbrott och inflammation i muskulatur som resulterar i att andelen avlivade eller självdöda hästar ökar under 1951–1955, och därför diskuteras de i närmare detalj nedan.⁶²

---

⁶⁰ Wallin m fl. Estimates of longevity and causes of culling and death in Swedish warmblood and coldblood horses. Tabell 7 & 9, s 283, 285.

⁶¹ Wallin m fl. Estimates of longevity and causes of culling and death in Swedish warmblood and coldblood horses. s 282-285. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1-5.

⁶² Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1-5.

2.3.1.4 Benbrott

Andelen hästar som drabbades av benbrott var högre 1951–1955 än 1946–1950, i genomsnitt drabbades 0,8 % av hästarna av benbrott under 1946–1950, och för tidsperioden 1951–1955 ökade denna proportion till 1,3 %, vilket är en signifikant ökning ($p=0,008$). Mer anmärkningsvärt är att av de rapporterade orsakerna till att en häst självdött eller avlivats så är benbrott dödsorsaken för ca 16 % av hästarna under 1946–1950, och för ca 19 % av hästarna under 1951–1955. Detta är avsevärt högre än för Stiftelsen svenska kavallerihästens hästar födda 1970–1975, där benbrott var dödsorsaken för ca 11 % av hästarna. Återigen kompliceras dock jämförelsen av att det endast är en del av populationen i källdatat vars livslängd följs, jämfört med den livslånga studien av Wallin et al. lika som redan nämnts ovan. I källdatat är dessutom benbrott en av de diagnoser som resulterar i högst andel självdöda eller avlivade hästar – under det undersökta tidsintervallet dog eller avlivades mellan 74–96 % av hästarna som drabbats av benbrott.⁶³

Benbrott var vanligt hos arméhästar under krigstid.⁶⁴ Det finns många olika möjliga anledningar till det. Till exempel var hästarna under krigstid ofta hårt drivna och underutfodrade vilket gör dem svagare med sämre motorik och balans. Lika gäller för om hästarna är dåligt utbildade och tränade. De måste ta sig fram i varierade typer av oländig terräng, och det är större risk att hästarna drabbas av panik och sätter av i sken vilket avsevärt ökar risken för bland annat benbrott. Hästar som står uppbundna tillsammans kan hamna i bråk och orsaka varandra stor skada. Detta ska inte vara vanligt förekommande i fredstid, även om det alltid kan ske olyckshändelser. De i källmaterialet rapporterade orsakerna till benbrott visas i Figur 2, och man kan notera att den vanligaste orsaken är ”ej angivet”, vilket innebär att säkra slutsatser ej går att dra. Dock kan noteras att de flesta orsaker förekommer ungefär lika ofta i de två

---

⁶³ Wallin m fl. Estimates of longevity and causes of culling and death in Swedish warmblood and coldblood horses. Tabell 10. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Överfältveterinären. Tabell 1-5. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1-5.

⁶⁴ McEwen. "Maintaining the Mobility of the Corps:" Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War. s 270. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1-5.

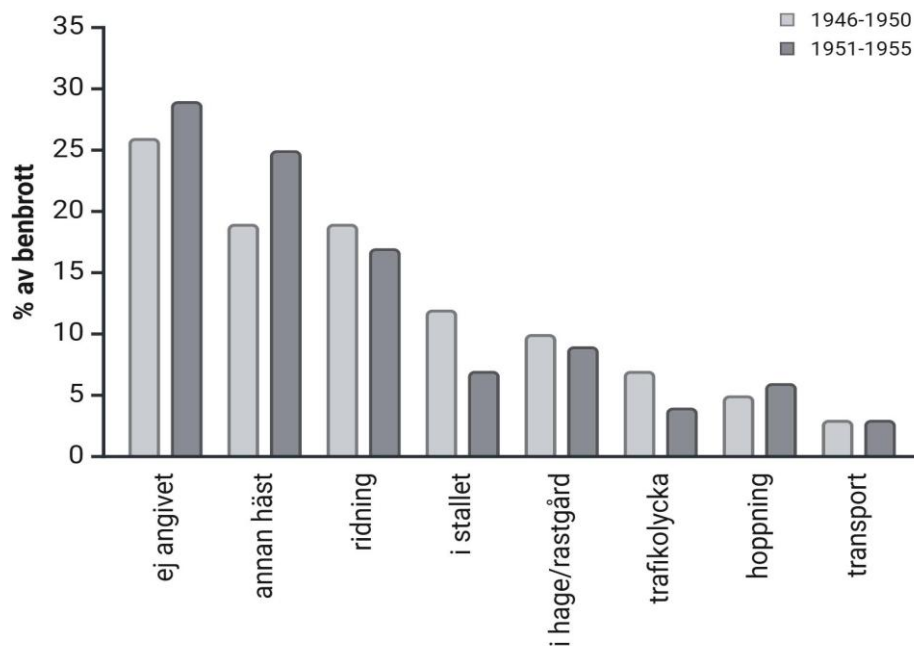
tidsperioderna. De två tydligaste förändringarna är att proportionen benbrott orsakade av annan häst ökat. Just benbrott orsakad av annan häst ökat kan förknippas med sämre hästkunskap hos ryttare, kusk och skötare. Om de saknar förståelse för hur olika hästar fungerar ihop, samt har otillräcklig erfarenhet av eller kunskap om hur man kan se att osämja eller bråk är på gång att uppstå mellan hästar, så blir det avsevärt svårare att förebygga sparkar och bråk mellan olika hästar, särskilt när hästarna är uppbundna i mer ovanliga situationer såsom under övningar, bivacker etcetera.

Förekomsten av skador orsakade av sparkar och bett hos privatägda hästar ≤ 15 år är rapporterat till 18 respektive 7 %, och risken för denna typ av skador, vilka orsakas av annan häst, minskar ju längre ägaren haft hästen.⁶⁵ Det finns två huvudsakliga möjliga orsaker till detta, dels att ju längre du ägt en häst desto bättre vet du hur den betar sig och förväntas reagera, och ägaren kan således lättare förutse risksituationer och förebygga eller hantera dem, dels att det tar tid för en ny häst att integreras bland de hästar som finns i dess nya stall. Därmed kan det konstateras att rekryternas sämre erfarenhet av hästar och kortare tid med hästarna med stor sannolikhet bidragit till den ökade förekomsten av sparkskador hos arméns hästar under 1951–1955. Därtill kan den generellt undermåliga byggnadsstatusen och personalbristen ha bidragit till den ökade skadeförekomsten eftersom bit- och sparkskador bland hästar påverkas mycket av inhysningsskötselregimer, både vid individuella inhysningssystem med temporära gruppinhysningssystem och för permanent gruppinhysning. Preventiva åtgärder inkluderar etablering av konsekventa hästgrupper, stor reträttyta och stora stall eller skjul som är designade för att förse med individuella utfodringsytor och tillåta underdominanta hästar att undvika dominant flockmedlemmar. Plötsliga ändringar i inhysning och beteshantering ska undvikas och skillnader i karaktär och temperament mellan individuella hästar och hästar av olika raser tas hänsyn till.⁶⁶ Denna typ av riskmoment är exakt de som uppstår vid inkallelse av ackordhästar, vid truppövningar i fält med temporär hästinhysning i bivacker, samt under dessa situationer risk för begränsad foder- och vattentillgång.

---

⁶⁵ Owen m.fl. Identification of risk factors for traumatic injury in the general horse population of north-west England, Midlands and North Wales. s 143.

⁶⁶ Knubben m.fl. Bite and kick injuries in horses: Prevalence, risk factors and prevention. s 222.

Figur 2. Rapporterade orsaker till benbrott hos arméns hästar under perioderna 1946–1950 respektive 1951–1955.⁶⁷

2.3.1.5 Inflammation i muskulatur

Inflammation i muskulatur ökar från 0,39 % under 1946–1950 till 0,69 % under 1951–1955, vilket har en signifikans på $p=0,032$. Även om det är få hästar som drabbas av detta, är det intressant att andelen hästar med inflammation i muskulatur ökar under en tidsperiod som det totala antalet hästar stadigt minskar. Det finns flera möjliga orsaker till muskelinflammation hos häst, däribland felaktig belastning eller överbelastning, samt trauma, till exempel sparkar från andra hästar. Båda dessa orsaker är möjliga och rimliga förklaringar till att andelen arméhästar med inflammation i muskulatur ökade under 1951–1955. Bråk mellan hästar kan orsaka muskelinflammation, och den ökade förekomsten av benbrott kan som tidigare nämnts vara förknippad med fler bråk mellan hästar.⁶⁸ Det nya utbildningsprogrammet för värnpliktiga ledde till ojämn arbetsbelastning på grund av periodvisa arbetstoppar och däremellan dålig

⁶⁷ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1-5.

⁶⁸ Knubben m.fl. Bite and kick injuries in horses: Prevalence, risk factors and prevention. s 222.

träning av stamridhästarna, vilket kan ha predisponerat för den ökade förekomsten av muskelinflammation. Även ackordhästarna motionerades och användes allt mindre under 1950-talet som ett resultat av mekaniseringen och det alltmer utbredda användandet av traktorer på gårdarna. Det är inga skillnader i utfall för diagnosen inflammation i muskulatur – i båda tidsperioderna är det mycket liten andel hästar med diagnosen som blir ej tjänstdugliga alternativt behöver avlivas eller självdör.⁶⁹

2.3.1.6 Hudens och bindvävens sjukdomar

Detta är den näst vanligaste sjukdomsgruppen för hästarna i armén (se Tabell 1), och omkring 40% av hästarna har haft någon sjukdom inom denna sjukdomsgrupp. Förekomst av sjukdomar inom denna sjukdomsgrupp är likartad i de båda tidsperioderna, och denna sjukdomsgrupp kommer ej att undersökas ytterligare i denna uppsats.⁷⁰

2.3.1.7 Digestionsorganens sjukdomar

Sjukdomar i digestionsorganen är en annan vanlig orsak till sjukdom och död hos hästar. I Wallins studie är dessa sjukdomar dödsorsaken för ca 5–6 % av de inkluderade hästarna, dock specificeras inte vilka sjukdomar som klassificerats som digestionsorganens sjukdomar. Under krigstid var kolik en av de vanligaste sjukdomarna hos arméhästar.⁷¹

Kolik är ett samlingsnamn för buksmärta hos häst, där buksmärtan kan ha många olika orsaker som oftast är lokaliserade till tarmkanalen eller magsäcken. På samma vis som för benbrott finns det mycket under krigstid som kan bidra till kolik, såsom underutfodring, oregelbunden utfodring, undermålig kvalitet på foder, dålig vattentillgång och så vidare, vilket

---

⁶⁹ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Överfältveterinären. Tabell 1-5. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1-5.

⁷⁰ Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Överfältveterinären. Tabell 1-5. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1-5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Tabell 1-5.

⁷¹ McEwen "Maintaining the Mobility of the Corps:" *Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War.* s 270. Wallin m fl. Estimates of longevity and causes of culling and death in Swedish warmblood and coldblood horses. s 283-285.

inte ska förekomma under fredstid. I mitt källmaterial redovisas antalet kolikfall per 100 hästar uppdelat på arméns beridna truppförband, för vilka det ej framgår hur många hästar som finns i varje truppförband. För att få en helhetsbild av kolikförekomsten har jag i stället summerat de sjukdomar i tarmkanalen och magsäcken som rapporteras i årsrapporterna, och som vanligen förknippas med kolik det vill säga buksmärtta: bukhinneinflammation; förstoppning; gasansamling i tarmarna; kolik av obestämd art; mag-, tarmbristning; mag-, tarmkatarr eller mag-, tarminflammation; magutvidgning, akut; samt tarmvred, tarminstjälpning. I genomsnitt drabbades 2,90 % av alla hästar av kolik 1946–1950, och 2,44 % drabbades 1951–1955, och det var ingen statistisk skillnad mellan dessa siffror. Således finns inget belägg för att det förekommit några brister i utfodring, vilket kan vara en orsak till kolik. Kolik är dock en vanlig sjukdom hos häst, som sällan har en identifierbar bakomliggande orsak, och bedömningen är att denna förekomst som rapporteras i källmaterialet är att betrakta som inom det normala för en hästpopulation.⁷²

2.4 Sjukdomar, skador och dödsorsaker

Generellt går antalet hästsjukdagar på 100 tjänstgöringsdagar ned från 1946–1950 till 1951–1955, liksom antalet självdöda och avlivade hästar per 1000 av hela medelhästbeståndet. Skulle man bara titta på detta hittar man således inga tecken på negativa effekter av motoriseringen på hästarnas hälsa och välbefinnande. Man måste gå in och titta i mer detalj för att identifiera de sjukdomar, olyckor och skador som både ökat under tidsperioden och kan förknippas med brister i skötsel, hantering eller miljö. Dessa kompenseras i de generella siffrorna av förbättrad diagnostik och medicinskt omhändertagande, samt bättre foderkvalitet. Införandet av röntgenapparater och elektrokardiograf (EKG; för hjärtdiagnostik) underlättar diagnostiken redan från 1945, liksom den ökade tillgängligheten till och användningen av antibiotika, smärtstillande och andra läkemedel.

---

⁷² Wallin m.fl. *Estimates of longevity and causes of culling and death in Swedish warmblood and coldblood horses*. tabell 9. McEwen "Maintaining the Mobility of the Corps:" *Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War*. s 270. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Tabell 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Tabell 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Tabell 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Tabell 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Tabell 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Tabell 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Tabell 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Tabell 1–5. Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955.

Mycket påtagligt är att antalet hästar med lynnesfel ökar markant, liksom proportionen hästar med benbrott. Benbrott orsakas framför allt av spark av annan häst, men även av olyckor vid hopp över hinder, samt vid omkullridning eller skenande. Samtliga dessa orsaker påverkas av hur hästen hanterats, och hur skicklig den/de som handhar hästarna är. Lynnesfel kan också påverka dessa orsaker, särskilt hur hästarna bråkar, men även hur de betar sig under ryttare.

De smittsamma sjukdomarna varierar under tidsperioden, och uppvisar inget tydligt mönster. Inget belägg återfanns för att soldaternas lägre intresse för hästar, med försämrad hästerfarenhet och hästkunskap, påverkat förekomsten av smittsamma sjukdomar negativt. Detta beror sannolikt på att variationen i förekomst av smittsamma sjukdomar naturligt varierar från år till år, och att veterinärerna har god erfarenhet av att hantera smittsamma sjukdomar. Dessutom minskar antalet hästar under tidsperioden, och en mindre hästpopulation innebär färre tillfällen för smittspridning.

3 Avslutning

Syftet med uppsatsen är att belysa och analysera hur de svenska arméhästarnas omsorg och omvårdnad påverkades av motoriseringen mellan åren 1945–1955. Specifikt undersöks hur hästarnas hälsoläge, skötsel och omvårdnad förändrades under övergången, samt om det fick utifrån rapporterna identifierbara konsekvenser såsom till exempel att fler hästar behövde avlivas.

3.1 Slutdiskussion

Genom att tillämpa både kvalitativ och kvantitativ analys på överfältveterinärens årliga rapporter har motoriseringens påverkan på den svenska arméns hästar och deras omsorg och omvårdnad identifierats och beskrivits, liksom de friktioner som förekom under det pågående regimskiftet. Armén står inför omställningsproblem och försöker dra ner kostnader för lokaler, personal, utbildning. Friktioner uppkommer på flera områden när armén inte marscherar i takt med en omvärld som alltmer inriktar sig på en motorisering av samhället.

Teorin om tröghet kunde påvisas genom fyra kategorier som visade friktion över tid under den aktuella perioden. Den tydligaste kategorin där friktion indikerade tröghet var ackordhästar. Här visades inte bara att dessa brukades i arbete allt mindre över tid ute hos sina fodervärdar, vilket man kan förvänta sig som en konsekvens av jordbrukets alltmer framskridna mekanisering över tid, utan även att de hade sämre hovskötsel på grund av hovslagarbrist. Det mer oväntade utslaget på tröghet är att armén genomför användande av varmblodiga

ackorddraghästar trots tydliga signaler på att fodervärdarna inte klarar av att hantera dessa. Detta visar hur komplicerat det är att bedöma på förhand vilka typer av tröghet som kan förväntas i en undersökning. Armén är en stor socioteknisk organisation där de olika typerna av tröghetens beståndsdelar: tekniska, organisatoriska och tankeföreställningar ingår. Enstaka personer med högre befattning kan ha mycket stor inverkan på genomförandet av förändringar, både i positiv och negativ bemärkelse, beroende på deras individuella inställning till förändringen, vilket mycket väl kan ha spelat stor roll för de identifierade friktionerna i denna studie. Hästar har mycket lång tradition inom krigsmakten, och det är rimligt att anta att det var individer i maktställning som inte kunde se att armén skulle kunna fungera utan hästar, likväl som det säkerligen fanns de som hade motsatt inställning – armén skulle inte fungera om de fortsatte med hästar. Sjöstrand identifierade att en enda kommunal tjänsteman hade tack vare sin specialkompetens fått stor makt inom utvecklandet av renhållningsområdet, och stod för mycket av trögheten i regimskiftet för sophantering. När denna tjänsteman ersattes av en ny person utvecklades förändringsarbetet snabbt tack vare av den nya tjänstemannens mer positiva inställning till regimskiftet.

Övriga kategorier för friktion tyder på att regimskifte är på gång. Verksamheten hålls i gång under olika slags nedskärningar. Att lokaler för hästar och veterinärt arbete inte kostas på när en succesiv avhästning pågår är logisk. Likaså att bemanningen för skötseln av stamhästar och stall minskas. Dock finner armén en riktigt välfungerande lösning för stamridhästarna; utackordering hos ridfrämjandets ridskolor. När det gäller hovslagare är det tydligt att yrket inte anses ha en framtid vilket gör det svårt att attrahera rätt folk för utbildningen. Emellertid är hovslageri kritiskt för att hålla hästarna redo att tjänstgöra vid en eventuell mobilisering under övergångsperioden. Det är här situationen med inmönstrade ackordhästar som är i dålig kondition, ej fältdugliga och dåligt skodda, som situationen var under 1950-talets inledning gör det pågående regimskiftet till ett problem. Arméns beredskap brister. Det är också det här som är en viktig lärdom för nu pågående och framtida regimskiften. Alla övergångar till ny teknik tar viss tid innan de är fullt implementerade i tillräcklig utsträckning för att fungera som nationellt försvar vid en eventuell konflikt. Under denna övergångstid måste det gamla systemet upprätthållas i fullgod nivå för att kunna implementeras om en konflikt uppstår innan nya systemet är fullt uppbyggt, även om det gamla systemet är suboptimalt.

I avslutande diskussionen i avhandlingen stadens sopor skriver Ylva Sjöstrand om att regimskiften inte bara handlar om teknik och organisation, utan också om förlust av fungerande praktiker och kunnande. Med detta menar hon att olika typer av kompetens och kunskap är

knutet till en regim och vid ett regimskifte så går detta förlorat, dvs olika yrkeskategorier såsom kavalleriofficerare, hovslagare, hästveterinärer etc som är aktuellt i detta fall. Detta gör att det skapas ett motstånd mot regimskiftet vilket orsakar tröghet i förlängningen. Rent samhällsekonomiskt är detta en förlust att känd sedan länge etablerad kunskap går förlorad när ny teknik och innovation vinner terräng. Detta fenomen gör också att det under regimskiften sker överlappningar där det gamla beprövade, här hästar, och det nya, motorfordon kommer att användas sida vid sida.

Ser man på hästens plats i det militära och inom krigföring har den förekommit under väldigt lång tid jämfört med mycket annat inom krigskonst. Detta betyder att det finns ett emotionellt värde som gör att hästen har sin plats i det militära än idag i formen ceremonier och högtidligheter.

När det gäller den kvantitativa studien så hade jag förväntat mig mer effekt i form av ökad frekvens med skötselrelaterade skador hos hästarna med tiden. Emellertid finns det två intressanta fynd. Den tydligaste är att nervsystemets sjukdomar ökar signifikant, vilket kan kopplas samman med ökningen av lynnesfel hos främst de varmblodiga ackorddraghästarna, där många hästar enligt överfältveterinären fick kasseras efter att fodervärdar inte kunnat handha dem i arbete. Dock kunde just detta ej bekräftas i den kvantitativa studien eftersom källorna inte särskiljer mellan varmblod och kallblod. Emellertid framhåller Wallin m.fl. att lynnesfel är mer vanligt hos kallblod än varmblod, vilket stärker just att det är felaktigt handhavande som är den direkta orsaken, eftersom lynnesfel ska vara vanligare hos kallblod under normala förhållanden.

Den andra skötselrelaterade skadan som går att påvisa en ökning av är benbrott, där orsaken är annan häst. Här finns emellertid en viss osäkerhetsfaktor eftersom posten "ej angiven" var störst. Här finns inte heller några studier på arméns hästar att jämföra med. Det finns dock studier på just handhavande av hästar i grupp och hur viktigt det är att en fungerande grupp med hästar hålles samman, där är risken för aggression liten. Emellertid ökar den risken drastiskt när okända hästar möts, i synnerhet om djuren hålles på begränsad yta eller är uppbundna bredvid varandra. Ska djuren vattnas och utfodras ökar den risken än mer. Här krävs att skötaren/ägaren har god hästvana och känner till hästarna. I slutet av undersökningsperioden förekom, för första gången under det undersökta tidsintervallet, incidenter där hästar uppbundna i bivack hamnat i bråk och flera hästar tvingats avlivas på grund benbrott. Att binda upp hästar i bivack är ingen nymodighet på 1950-talet utan har gjorts i Sverige sedan 1920-talet, och dessa

incidenter visar tydligt att viktig kunskap om hästhållning och -hantering gått förlorad, med konsekvensen att onödiga förluster gjordes.

Annars pekar den kvantitativa studien på att svenska arméns hästar sköttes huvudsakligen väl över tid trots att stora omvälvningar skedde i ett försämrat säkerhetsläge under tidsperioden; det kalla kriget gjorde sig påmint. Armén var tvungen att åter rusta upp, motoriseringen skulle öka och omorganisation ske. Lyftet i hästupbildning för både underofficerare och officerare till följd av 1936 års försvarsbeslut bar frukt, tillsammans med att ridinstruktionen uppdaterades 1940. Ett bra mått på att hästarnas hälsa inte försämrades på grund av skötsel är att det inte sker en ökning av kolik under perioden.

Sammantaget drar armén ner på kostnader för lokaler för hästomsorg, hovvård, och veterinärvård, parallellt med att en åtstramning sker på personal för skötsel och omsorg, både skötare och officerare. En effektivisering av utbildningsprogram är kontraproduktivt för hästhälsan. Hos förbanden yttrar det sig i att man inte har tid med stamridhästarna, medan för ackordhästarna är tillgången på lämpliga kallblod en begränsning, likaså lämpliga fodervärdar. Organisatorisk tröghet leder till dumdrigt genomförande av utplacering av varmblodiga ackordhästar som inte matchar fodervärdarnas behov och kompetens. Ute på gårdar har jordbrukstraktorn gjort sitt intåg. Allt mindre intresse för och behov finns för arbetshästar. Armén står inför omställningsproblem och försöker dra ner kostnader för lokaler, personal, utbildning. Friktioner uppkommer på flera områden när armén inte marscherar i takt med en omvärld som alltmer inriktar sig på en motorisering av samhället.

3.2 Vidare forskning

Den här undersökningen får ses som en fingervisning om vad som kan vara intressant att gå vidare med. Det har gjorts väldigt få studier på svenska arméns hästar. Det gör att jag inte kan diskutera mina resultat och göra jämförelser, vilket är synd. Positivt emellertid är att denna undersökning ger uppslag till tänkbara framtida undersökningar. Framför allt tänker jag på de varmblodiga ackordhästarna och hur armén tänkte när det försöket drevs igenom. Jag har bara använt en källa i min studie så att en fördjupning i ämnet tröghet, eller inertia, genom att använda fler olika källor, såsom Ylva Sjöstrand gjort, skulle öppna ett nytt fält för undersökningar i ämnet.

Tröghet är ett aktuellt ämne idag när det nya totalförsvaret ska samordnas och byggas upp och Försvarsmakten ska integreras organisatoriskt med civilt försvar som består av myndigheter, regioner, kommuner, näringsliv och frivilliga försvarsföreningar. Därmed skulle

en beskrivning och analys av trögheterna och deras orsaker under regimskiftet med svenska arméns hästar vara både relevant och viktig eftersom det regimskiftet involverade organisatorisk omvälvning och integrering av Försvarsmakten med civilpersoner, ideella organisationer, frivilliga försvarsorganisationer med mera.

Vidare forskning skulle också kunna komplettera och möjligen avhjälpa några av de svagheter som finns i källmaterialets data genom att analysera andra källor, till exempel om det finns veterinärjournaler arkiverade varifrån mer exakta data om hästantal och hästtyp (varmblod eller kallblod) kan hämtas. Det använda källmaterialet saknar exakta uppgifter om hästantal så medelvärden har fått användas genomgående, och materialet skiljer inte på data för varmblod och kallblod. Därtill har det också pågått en utgallring av hästar samtidigt i takt med att avhästningen pågått, liksom att antalet beridna förband minskar under hela undersökningsperioden, vilket kräver mer avancerad statistisk analys för att göra säkra jämförelser än vad som varit möjligt inom ramen för denna uppsats.

4 Käll- och litteraturförteckning

4.1 Otryckt material

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1945. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1946). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1945

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1946. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1948). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1946

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1947. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1949). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1947

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1948. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1950). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1948

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1949. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1951). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1949

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1950. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1951). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1950

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1951. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1953). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1951

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1952. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1953). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1952

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1953. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1954). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1953

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1954. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1953). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1954

Överfältveterinären. Veterinärvård vid armén år 1955. Sveriges Officiella Statistik Hälso- och Sjukvård. (Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & Söner, 1957). Digitaliserad av Statistiska Centralbyrån 2011. urn:nbn:se:scb-vetar-1955

4.2 Tryckt material

Andersson, S. Skogsteknik förr och nu. *Skogshistoriska Sällskapets årsskrift*. 2004. s 102–116.

Bergström, G & Boreus, K. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text och diskursanalys*. (Studentlitteratur AB, 2012). s 49-55.

Corvi, SJ. Men of mercy: the evolution of the Royal Army Veterinary Corps and the soldier-horse bond during the great war. *Journal of the Society for Army Historical Research*, Volym: 76 (1998): s 272-284.

DiNardo, RL & Bay, A. Horse-drawn transport in the German army. *Journal of Contemporary History*. Volym 23 (1988).

Dyrendahl, S. Arbetshästens förändrade uppgifter i jord- och skogsbruket. I: B Liljewall & J Myrdal (red). *Arbetshästen under 200 år*. (Nordiska museet, 1997). s 17–40.

Dyrendahl, S. Från arbetshäst i jordbruk och skogsbruk till sport- och rekreationshäst. *Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens tidskrift*. Suppl 20: 1988: s 239–262.

Ericson Wolke, L. Hästen i atomåldern. K4 och kavallerifrågan 1945–1966. I: A Cronenberg (red). *Umeås blå dragoner*. (Norrlands dragonregemente, 1994).

Flygare, IA & Isacson, M. *Det svenska jordbrukets historia. Jordbruket i välfärdssamhället 1945–2000*. (Natur och Kultur/LTs förlag, 2003).

French, D. Fighting power. I: R Overy (red). *The Oxford Illustrated History of World War II*. (Oxford University Press, 2015). s 219.

Knubben, JM, Fürst, A, Gyax, L, Stauffacher M. Bite and kick injuries in horses: Prevalence, risk factors and prevention. *Equine Veterinary Journal*, 40: 2008: s 219–223.

von Konow, J. Kavalleriets omdaning från häst till pansar. I: H Grönkvist (red). *P 2 50 år i Hässleholm*. (Norra Skånska Dragonregementet, 1997).

Kvarnström, L. Människorna och deras näringar. I: Hedenborg S & Kvarnström L (red). *Det svenska samhället. Böndernas och arbetarnas tid. 1720 – 2018*. (Studentlitteratur, sjätte upplagan, 2019)

Kvarnström, L. Det svenska folkhemmet. I: Hedenborg S & Kvarnström L (red). *Det svenska samhället. Böndernas och arbetarnas tid. 1720 – 2018*. (Studentlitteratur, sjätte upplagan, 2019)

Leche, H. *Det svenska kavalleriet. Ett truppslags nutidshistoria och framtid*. (Norstedts tryckeri, 1979).

Leinonen, R-M. Finnish narratives of the horse in World War II. I: Ryan Hediger (red). *Animals and war. Studies of Europe and North America*. (Brill, 2013), s 123–150.

Ljung, O. Viking Tamm. I: Artéus G (red): Svenska officersprofiler under 1900-talet. (Militärhögskolan & Axel Abrahamssons Förlag, 1996). s 371-408.

McEwen, A. “*Maintaining the Mobility of the Corps:*” *Horses, Mules and the Canadian Army Veterinary Corps in the Great War*. (Doctoral thesis, University of Calgary, Calgary, Canada, 2016).

Moberg, H. Jordbruket och maskinerna. Omdanande utveckling. *Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens tidskrift*. Suppl 20: 1988: s 115-138.

Owen, KR, Singer, ER, Clegg, PD, Ireland, JL, Pinchbeck, GL. Identification of risk factors for traumatic injury in the general horse population of north-west England, Midlands and North Wales. *Equine Veterinary Journal*. 44: 2012: s 143–148.

Sjöstrand, YS. *Stadens sopor. Tillvaratagande, förbränning och tipning i Stockholm 1900–1975*. (Nordic Academic Press, 2014).

Svala, C. Hästen i jordbrukets omvandling. I: B Liljewall & J Myrdal (red). *Arbetshästen under 200 år*. (Nordiska museet, 1997).

Statistisk Årsbok för Sverige. Tjugoandra till fyrtiotredje årgången, 1936–1966. Statistiska Centralbyrån (P.A. Nordstedt och söner, Stockholm, 1936-1966).

Wallin, L, Strandberg, E, Philipsson, J. & Dahlin G. Estimates of longevity and causes of culling and death in Swedish warmblood and coldblood horses. *Livestock Production Science*. 63: 2000: s 275–289.

Zetterberg, K. Helge Jung. I: Artéus G (red): Svenska officersprofiler under 1900-talet. (Militärhögskolan & Axel Abrahamsons Förlag, 1996). s 297–308.